

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
MATEMAATIKA-LOODUSTEADUSKOND
FÜÜSIKAINSTITUUT

Taaniel Uleksin

**Teraherts-spektroskoopia tugevates magnetväljades
millikelvintemperatuuridel**

Magistritöö
Tehniline füüsika

Juhendajad:
PhD Urmas Nagel, KBFI
PhD Toomas Rõõm, KBFI

Tallinn
2012

Autorideklaratsioon

Deklareerin, et käesolev magistritöö on minu iseseisva töö tulemus.

Esitatud materjalide põhjal ei ole varem akadeemilist kraadi taotletud.

Kinnitan, et antud töö koostamisel olen kõikide teiste autorite seisukohtadele, probleemipüstitustele, kogutud arvandmetele jms viidanud.

Töö autor Taaniel Uleksin

Allkiri .....

Kuupäev .....

Töö vastab bakalaureusetööle esitatavatele nõuetele.

Juhendaja Urmas Nagel

Allkiri .....

Kuupäev .....

Juhendaja Toomas Rõõm

Allkiri .....

Kuupäev .....

Sisukord

Sissejuhatus	5
1 Magnonite Bose-Einsteini kondensaat isolaatorites	7
1.1 Magnonite Bose-Einsteini kondensatsioon	7
1.2 IPA-CuCl ₃	8
1.3 IPA-Cu(Cl _{0,95} Br _{0,05}) ₃	8
2 milliK-TeslaFIR	10
2.1 Martin-Pupletti interferomeeter	10
2.2 Interferomeeter SPS200 ja selle ühendus lahustuskrüostaadiga . . .	12
2.3 Tahke keha omadused madalatel temperatuuridel	12
2.4 Lahustuskrüostaat TLE200	15
2.5 Bolomeetriline kiirguse detekteerimine	18
2.6 0,3K ³ He krüostaat bolomeetri jahutamiseks	21
2.7 Optiline objektikamber TLE200 krüostaadile	24
2.7.1 Valguse juhtimine objektikambrisse ning bolomeetrisse . . .	24
2.7.2 Objektikambri ehitus	26
2.8 Termomeetria	30
2.8.1 Kasutatavad termomeetrid	30
2.8.2 Termomeetrite kalibreerimine	31
3 Tulemused	34
3.1 IPA-Cu(Cl _{1-x} Br _x) ₃ eeluuringud temperatuuril $T > 3\text{K}$)	34
3.2 Lahustuskrüostaadi testimine THz spektromeetriga	37
3.2.1 Baastemperatuur	37
3.2.2 ³ He krüostaat ja bolomeeter	38
3.2.3 Mõõteobjekti valgustamine	38
3.2.4 Objekti liigutamine	40
3.2.5 Jahutamine magnetväljas	41
Kokkuvõte	43

Summary	45
Kirjandus	46
A TeslaFIR	50

Sissejuhatus

Täisarvulise spinniga osakesed alluvad Bose-Einsteini statistikale ning madalal temperatuuril kondenseeruvad nad ühisesse kvantolekusse. Antud olekut nimetatakse Bose-Einsteini kondensaadiks (BEK). Näiteks on ülivoolav komponent vedelas ^4He -s[1] ning Cooperi paarid ülijuhtivas olekus BEK[2]. Laser-jahutatud aatomid magnetlõksudes[3] ja magnonid (kvantiseeritud spinn-lained) magnetilistes süsteemides[4] moodustavad BEKi.

Magnonite BEK saab tekitada välise magnetvälja rakendamisel, mis muudab tripletse oleku ($S = 1$) ühe alamnivoo ($S_z = -1$) põhiolekuks singletse oleku ($S = 0$) suhtes. Mida väiksem on vajalik magnetväli tripletse ja singletse energianivoo lõikumiseks, seda madalam on ka faasisiirde temperatuur BEK-olekusse. Eksperimentaalselt kättesaadavates magnetväljades, näiteks 12 T, on see temperatuur allpool 1 K. Üks võimalus magnonite Bose-Einsteini kondensaadi uurimiseks on teraherts spektroskoopia millikelvintemperatuuridel ning kõrgetes magnetväljades.

Selle töö eesmärk on, esiteks, laiendada teraherts spektroskoopia mõõtetemperatuur millikelvini (10 mK kuni 1 K) piirkonda kasutades Oxford Instruments lahususkrüostaati TLE200 ja teiseks uurida BEK-iga süsteeme IPA-CuCl₃ ja IPA-Cu(Cl_{1-x}Br_x)₃ spektromeetris TeslaFIR enne jahutamist millikelvintemperatuuridele.

Mitteelastne neutronhajumine on peamine tehnika, et uurida magnetilisi ergastusi ning on rakendatav ka millikelvintemperatuuridel. Terahertsspektroskoopiaga saab uurida samu ergastusi nagu neutronhajumisega, kuid ainult neid mille lainevektor $\vec{k} = 0$. Samas on terahertsspektroskoopia parem energialahutus ning sellega on võimalik uurida lokaalseid, suvaliselt paigutatud spinne mis teeb selle meetodi sarnaseks elektron spinn resonants (EPR) spektroskoopiaga. EPR spektroskoopiat on rakendatud magnetsüsteemide uurimiseks allpool 1 K. Paraku on madalaim saavutatud temperatuur piirdunud 200 mK[5, 6]. Samuti on tehtud Fourier spektromeeter, millega on võimalik mõõta materjali läbilaskvusspektreid millikelvintemperatuuridel magnetväljades, aga kõrgematel sagedustel kui teraherts piirkond[7]. Kirjanduses puuduvad andmed mõõtetehnikast, mis võimaldaks mõõta teraherts piirkonnas materjali läbilaskvust kõrgetes magnetväljades ning millikelvintemperatuuridel.

Töös uuritakse ainet IPA-Cu(Cl_{1-x}Br_x)₃, täpsemalt kahte ühendit, kus $x = 0$ ja 0,05. IPA-CuCl₃-s tekib magnetväljas $B_0 \approx 9,7$ T magnonite BEK.[8, 9]. IPA-

$\text{Cu}(\text{Cl}_{0,95}\text{Br}_{0,05})_3$ tekib teist tüüpi olek – Bose klaas, mis on põhjustatud ebakorrapäraselt asetatud Br^{-1} ioonidest[10]. Need ained saadi Prof. Andrey Zheludevi laboratooriumist ETH Zürich’is.

Esmasteks IPA- $\text{Cu}(\text{Cl}_{1-x}\text{Br}_x)_3$ mõõtmisteks kasutatakse Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudi Terahertsspektroskoopia labortooriumi mõõtmissüsteemi TeslaFIR, millega saab mõõta materjalide optilist läbilaskvust terahertspiirkonnas temperatuuridel $T > 2\text{ K}$ ning magnetväljades kuni 12 T. Järgnevalt kohandatakse sama laboratooriumi lahustuskriostaat TLE200 sobivaks terahertsspektroskoopilisteks uuringuteks. Selleks konstrueeritakse mõõteaparatuur: objektikamber, kriostaat bolomeetri jahutamiseks, ühendus interferomeetriga SPS200 ning valgustorude süsteem, mis juhib valguse SPS200-st objektikambrisse ning sealt edasi bolomeetrisse.

Töö esimeses peatükis kirjeldatakse BEK lähemalt ning antakse ainete IPA- CuCl_3 ning IPA- $\text{Cu}(\text{Cl}_{0,95}\text{Br}_{0,05})_3$ lühiiseloostus ning ülevaade senistest mõõtmistest. Teises peatükis kirjeldatakse mõõtmissüsteemi milliK-TeslaFIR ehitust. Peatükis antakse ülevaade kasutatavast Sciencetech Inc. interferomeetrist SPS200 ja Oxford Instruments lahustuskriostaadist TLE200; kirjeldatakse uue objektikambri, ^3He bolomeetri, valgusühenduste ja filtrite disaini ning kirjeldatakse kasutatavaid termomeetreid ja nende kalibreerimist. Kolmandas peatükis antakse ülevaade IPA- $\text{Cu}(\text{Cl}_{1-x}\text{Br}_x)_3$ mõõtmtest $T > 3\text{ K}$ mõõtmisüsteemiga TeslaFIR ning analüüsitakse milliK-TeslaFIR süsteemi testimistulemusi.

Peatükk 1

Magnonite Bose-Einsteini kondensaat isolaatorites

1.1 Magnonite Bose-Einsteini kondensatsioon

Dirac'i võrrandist selgub, et elektronil on omamagnetmoment ehk spinn. Vastava tuletuse võib leida õpikutest ja käsiraamatutest (näiteks [11]). Osakese spinniga $S = 1/2$ (nagu elektron) kvant-spinn-olekut saab kirjeldada kahekomponendilise vektoriga, mida nimetatakse spiinoriks. Spiinorid

$$\begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix} = |\uparrow\rangle \text{ ja } \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix} = |\downarrow\rangle$$

moodustavad täieliku Hilberti ruumi. Defineerime spinn-operaatori kujul

$$\hat{S}^i = \hbar s \sigma_i,$$

kus elektroni puhul $s = 1/2$ ning σ_i on Pauli spinn-maatriksid:

$$\sigma_x = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}, \quad \sigma_y = \begin{pmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{pmatrix}, \quad \sigma_z = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}, \quad I = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

Kui tegu on spinnsüsteemidega, kus spinnid asuvad mingites võre punktides, siis tuleb vaadelda hamiltoniaani kujul:

$$\hat{H} = \sum_{i,j} J_{ij} \hat{S}_i \cdot \hat{S}_j + g\mu_B B \sum_i \hat{S}_i^z,$$

kus esimene liige ehk Heisenbergi interaktsioon arvestab spinnide omavahelise orientatsiooniga. Kui $J_{ij} > 0$, siis eelistatakse antiparalleelseid spinne ning paralleelseid

kui $J_{ij} < 0$. Hamiltoniaani teine liige võtab arvesse välise magnetvälja B mõju, μ_B on Bohri magneton ning g – osakeatele omane dimensionsioonitu magnetmoment.

Antiferromagnetikutes, kus lähedal asetsevad spinnide paarid $S = 1/2$ moodustavad dimeere, millel on singletne põhiolek ($S = 0$) ning tripletne ergastatud olek ($S = 1$), on põhioleku ($S = 0$) ja ergastatud oleku ($S = 1$) vahel on spinn-pilu Δ . Kui rakendada z -telje suunalist homogeenset magnetvälja B , siis tänu Zeemani liikmele spinn-hamiltoniaan, toimub spektrijoonte lõhenemine ning $S_z = -1$ energiatase langeb lineaarselt magnetvälja suurenedes kuni see kõduneb põhiolekuga magnetväljas $B_{c1} = \frac{\Delta}{g\mu_B}$. Magnetväljades $B > B_{c1}$ on põhiolek täidetud triplettidega ning tekibki magnonite Bose-Einsteini kondensatsioon.

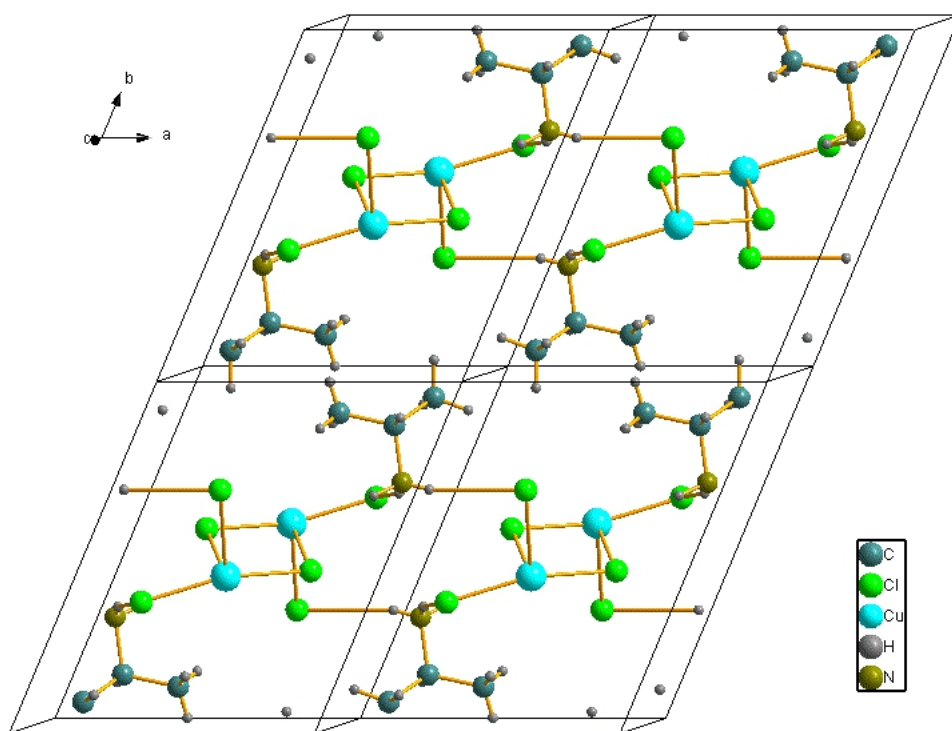
1.2 IPA-CuCl₃

Parim kandidaat Bose-Einsteini kondensaadi vaatlemiseks on seni olnud TlCuCl₃. Paraku näitavad hiljutised uuringud, et kõrge magnetvälja spekter on selles aines siiski piluga [12, 13]. Potentsiaalne aine, kus eksisteerib Bose-Einsteini kondensaat spinn-dimeeride süsteemis on (CH₃)₂CHNH₃-Cu(Cl_{1-x}Br_x)₃ ehk IPA-Cu(Cl_{1-x}Br_x)₃, kus mitte-elastne neutronhajumine on andnud tõendeid peaaegu täpsest Bose-Einsteini kondensaadi realiseerumisest [14, 8].

IPA-CuCl₃ on trikliinse struktuuriga ning kuulub ruumirühma $P\bar{1}$, kus $a = 7,766$ Å, $b = 9,705$ Å, $c = 6,083$ Å, $\alpha = 97,62^\circ$, $\beta = 101,05^\circ$, $\gamma = 67,28^\circ$ [15]. Aine magnetstruktuuri moodustavad on Cu²⁺ ioonidest $S = 1/2$ spinn redelid, mis on piki a telge ning peaaegu paralleelsed ac -tasandiga. Redeli astmetel korrastuvad spinnid ferromagnetiliselt (saades astmel spinni $S = 1$), aga piki redelit antiferromagnetiliselt. IPA-CuCl₃ struktuur on kujutatud joonisel 1.1.

1.3 IPA-Cu(Cl_{0,95}Br_{0,05})₃

Bose klaas on aine olek, mis tekib omavahel interakteeruvate bosonite süsteemides, kus on teatud korrapäratus. Kui Bose-Einsteini kondensaadis eksisteeris faasikoherentsus üle kogu makroskoopilise objekti, siis ainetes, kus eksisteerib vastav korrapäratus, on eriline klaasiline olek, milles on ainult lokaalsed faasikorreleatsioonid. [16, 17] Korrapäratust võib sisse tuua keemilise asendusega, antud juhul asendatakse aines IPA-CuCl₃-s osad Cl⁻¹ ioonid Br⁻¹ ionidega ja saadakse üldiselt IPA-Cu(Cl_{1-x}Br_x)₃. [18]

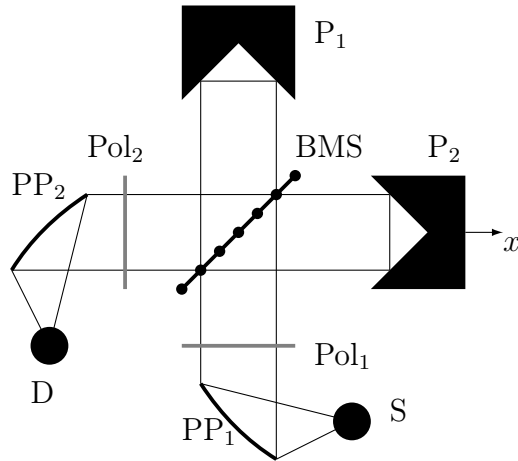

Joonis 1.1: IPA-CuCl₃ struktuur.

Peatükk 2

milliK-TeslaFIR

2.1 Martin-Pupletti interferomeeter

Joonis 2.1: Martin-Pupletti interferomeeter. S – kiirgusallikas, D – detektor, P₁ – paigalolev peegel, P₂ – liigutatav peegel, BMS – kiirtejagaja, Pol₁ ja Pol₂ – polarisaatorid, PP₁ ja PP₂ – paraboolsed peeglid.

Antud töös kasutati Martin-Pupletti interferomeetrit [19], mis on kujutatud joonisel 2.1. Martin-Pupletti interferomeeter on põhimõtteliselt polariseeriv Michelsoni interferomeeter, kus kasutatakse peeglitenä 90° kraadise nurgaga katuspeegleid ning polariseerivat kiirtejagajat. Esmalt peegeldub kiirgusallika S poolt kiiratud kiirgus teljeväliselt paraboolpeeglilt ¹ PP₁, mis teeb kiired paralleelseks, järgmisena

¹Interferomeetris võib kiirte koondamiseks kasutada ka läätsi, aga siis tuleb arvestada kromaatilise aberratsiooniga ning läbilaskvuse kadudega.

läbivad kiired polarisaatori Pol_1 , mis polariseerib kiirguse 45° suhtes polarisaatori BMS (kiirte jagaja) polarisatsioonitasandiga (ühikvektori $\vec{p}$ suunas), siis jõuavad kiired peegliteni P_1 ja P_2 kujul

$$\vec{E}_1 = \frac{a}{\sqrt{2}} \vec{n} \cos \omega t;$$

$$\vec{E}_2 = \frac{a}{\sqrt{2}} \vec{t} \cos \omega t,$$

kus $\vec{E}_1$ on polarisaatorit BMS läbinud ning $\vec{E}_2$ polarisaatorilt BMS peegeldunud valguse elektrivälja tugevused, $\vec{n} \perp \vec{t}$. Katuspeeglitel muutub valguse polarisatsioon 90° võrra ning polarisaatorini BMS jõuavad kiired pärast peegeldumist kujul

$$\vec{E}'_1 = \frac{a}{\sqrt{2}} \vec{t} \cos(\omega t + \Delta_1);$$

$$\vec{E}'_2 = \frac{a}{\sqrt{2}} \vec{n} \cos(\omega t + \Delta_2),$$

kus Δ_1 ja Δ_2 on kahe erineva kiire faasinihked. Nüüd kiir, mis enne peegeldus polarisaatorilt läbib seda ning kiir mis enne läbis polarisaatorit peegeldub sellelt. Peale polarisaatorit kiired interfereeruvad ning polarisaatori Pol_2 suunas liigub valgus elektriväljatugevusega:

$$\vec{E}' = \frac{a}{\sqrt{2}} \vec{n} \cos(\omega t + \Delta_1) + \frac{a}{\sqrt{2}} \vec{t} \cos(\omega t + \Delta_2).$$

Antud valgus on elliptiliselt polariseeritud. Pärast polariseerijat Pol_2 saame

$$\begin{aligned} |\vec{E}_0| &= \vec{E}' \cdot \vec{p} = \frac{a}{2} (\cos(\omega t + \Delta_1) + \cos(\omega t + \Delta_2)) \\ &= a \cos(\omega t + \bar{\Delta}) \cos \frac{\Delta}{2} \end{aligned},$$

kus $\bar{\Delta} = \frac{\Delta_1 + \Delta_2}{2}$ ning $\Delta = \Delta_1 - \Delta_2 = \frac{2\pi}{\lambda} x$, kus x on kahe kiire käiguvahe. Interferomeetrist väljuv intensiivsus on seega

$$I_p = \left\langle |\vec{E}_0|^2 \right\rangle = \frac{a^2}{2} \cos^2 \frac{\Delta}{2} = \frac{a^2}{4} (1 + \cos \Delta).$$

Kui polarisaatori Pol_2 optilise telje suunaline ühikvektor $\vec{p}'$ on esimese polarisaatori Pol_1 omaga risti

$$\vec{p} \cdot \vec{p}' = 0,$$

siis saame intensiivsuseks

$$I_t = \frac{a^2}{4} (1 - \cos \Delta) = \frac{a^2}{4} \left(1 - \cos \frac{2\pi}{\lambda} x\right).$$

Nüüd tehes saadud intensiivsusele üle kõikide käiguvahede Fourier' pöörde, saamegi soovitud võimsusspektri.[20] Polarisaator Pol_2 on vajalik selleks, et saada läbinud valguse käiguvahede erinevusest sõltuvat amplituudimodulatsiooni.

Martin-Pupletti interferomeetris kasutatakse traatvõre-polarisaatoreid ja kiirte-jagajat, mis on sobilikud just kaugel-infrapunase ja terahertsi spektraalpiirkonna jaoks. Traatvõrede peegeldus- ja läbilaskvuskoeffitsiendid on ligilähedased ühele (100%), vastavate polarisatsioonitasandite jaoks nullsagedusest kuni umbes $\frac{1}{2d}$, kus d on traatide vahekaugus.

2.2 Interferomeeter SPS200 ja selle ühendus lahustuskrüostaadiga

Interferomeetrina kasutati Sciencetech Inc. Martin-Pupletti interferomeetrit SPS200. Valgusallikana on kasutatud elavhõbedalampi, mille elavõbedaaaurude ja kvartskesta musta keha kiirgusest saamegi vajaliku terahertskiirguse.[21] Valgusallika ette on paigutatud mustast polüetüleenist madalpääsfilter. Koondavate peeglitenä kasutatavad teljevälised paraboolpeeglid on kullatud, et vähendada kadusid madalasageduslikus spektriipiirkonnas joonis 2.3.

Polarisaatoriteks on fotolitograafiliselt aluminiseeritud polüetüleenitreflalaadist (mylari) kilele valmistatud alumiiniumist traatvõre on $0,4\mu\text{m}$ paks, $2\mu\text{m}$ lai ning traatidevahelise kaugusega $4\mu\text{m}$. Mylari kile paksus on $12\mu\text{m}$.

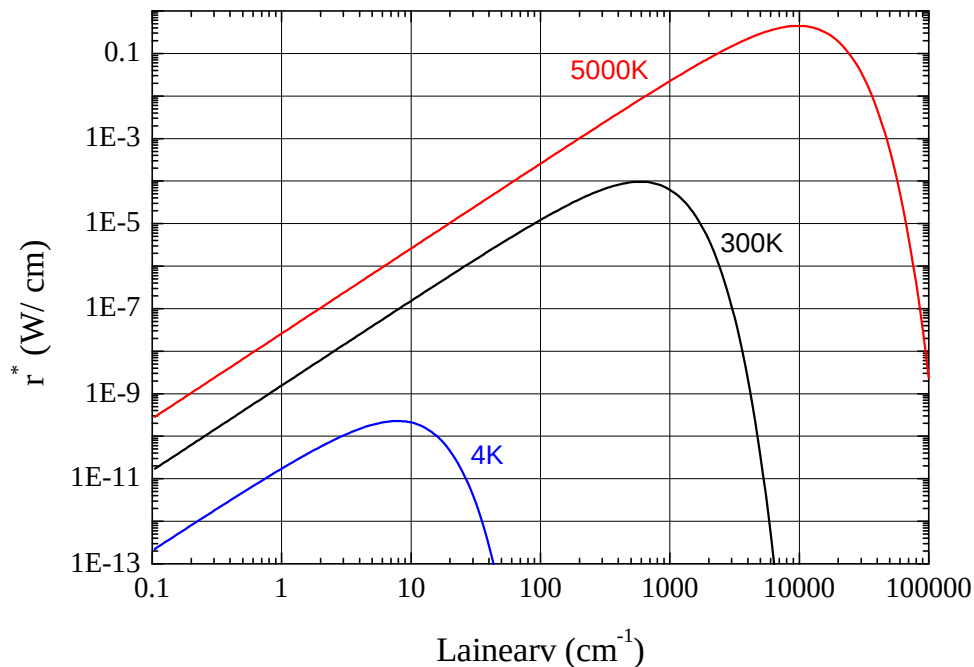
Interferomeetri SPS200 optiliseks ühendamiseks lahustuskrüostaadiga konstrueeriti valgustorude süsteem, mis juhib interferomeetrist väljunud valguse lahustuskrüostaati (joonis 2.4). Süsteem koosneb roostevabast torust, mis ühelt poolt kinnitub krüostaadile flantsiga ning teiselt poolt 45° peegeldajale KF40 flantsiga. 45° peegeldajale on kinnitatud kruvidega KF40 flants (interferomeetri poolne), kuhu on omaette flantsi ja epoksüüdvaigu abil kinnitatud polüpropüleen-aken, ning KF25 flants (krüostaadi poolne). KF40 flantsid ühendati elektriliselt isoleeriva klambriga.

2.3 Tahke keha omadused madalatel temperatuuridel

Enne kui kirjeldame erinevate madalatemperatuursete seadmete ehituse, toome ära peamised tahke keha omadused, millega tuleb arvestada madalatemperatuursete süsteemide konstrueerimisel. Rohkem võib antud omaduste kohta lugeda käsiraamatutest [22, 23].

Üks tähtsamaid omadusi on soojusjuhtivus, mis määrab ära materjalide valiku ning ka teatud jahutussüsteemi komponentide ehituse. Vaatleme Fourier' seadust,

Joonis 2.2: Musta keha kiirgused erinevatel temperatuuridel. Elavhõbedalambi elavõbedaurude ja kvartskesta musta keha kiirgusest (5000K) saadaksegi soovitud terahertsikiirgus.

mille kohaselt soojusvoog $\dot{Q}$ läbi pinna pindalaga A avaldub kujul

$$\dot{q} = \frac{\dot{Q}}{A} = -k\nabla T,$$

kus T on temperatuur (sõltuvana asukohast), k – soojusjuhtivus. Soojusjuhtivuseks annab teooria

$$k = \frac{1}{3} \frac{C}{V_m} v \lambda$$

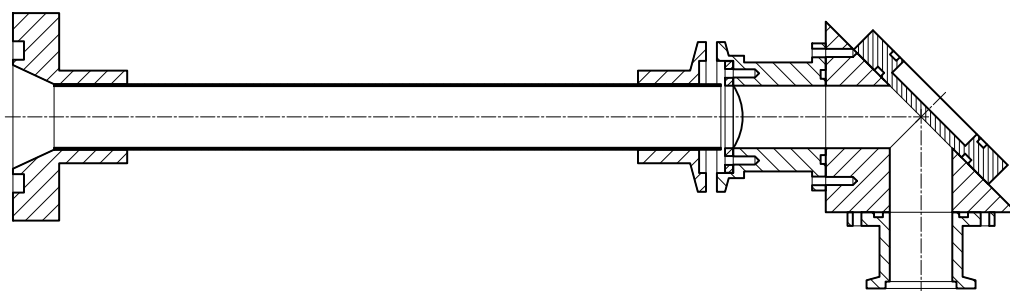
C – erisoojusmahtuvus, V_m – molaarruumala, v – soojust juhtivate osakeste kiirus, λ – osakeste vaba tee pikkus. Tahketes kehaes on soojust juhtivateks osadeks foononid ja elektronid.

Foononite puhul saame madalatemperatuurises lähenduses kasutada Debye teooriat[24]

$$k_{ph} = \frac{1}{3} \frac{C_{ph}}{V_m} v_s \lambda_{ph} \propto T^3 \lambda_{ph}(T),$$

Joonis 2.3: Interferomeeter SPS200. Pildilt on näha valgusallika silindriline ekraan, must polüetüleen-filter, kullatud peeglid, polarisaatorid, kiirtejagaja ning liigutatav peegel.

Joonis 2.4: Interferomeetri SPS200 ning lahustuskrüostaadi ühendussüsteem.

kus foononite kiirus on vahemikus $v_s = (3 \div 5) \cdot 10^5 \frac{\text{cm}}{\text{s}}$. Kui $T \rightarrow 0$, siis foononite vaba tee pikkus λ_{ph} ei sõltu enam temperatuurist ning saame

$$k_{ph} \propto C_{ph} \propto T^3.$$

Elektronide puhul on soojusjuhtivus avaldatav kujul:

$$k_e = \frac{1}{3} \frac{C_e}{V_m} v_F \lambda_e \propto T \lambda_e(T),$$

kuna soojust juhivad juhtivuselektronid, siis võime võtta kiiruseks v_F Fermi kiiruse, mis jääb vahemikku $v_F = 10^7 \div 10^8 \frac{\text{cm}}{\text{s}}$. Analoogselt foononitega kui $T \rightarrow 0$, siis vaba tee pikkus λ_e ei sõltu enam temperatuurist ning

$$k_{ph} \propto T.$$

Kuna elektronide Fermi kiirus on suurem foononite omast, siis madalatel temperatuuridel juhivad soojust peamiselt elektronid. Erijuhuna tuleb vaadata ülijuhete, kus elektronid moodustavad madalatel temperatuuridel Cooperi paare, mis ei osale soojusjuhtivuses, seega on ülijuhid halvad soojusjuhid madalatel temperatuuridel.

Kahe materjali piirpinnal, mis on soojuslikus kontaktis, kus $\dot{Q}$ on võimsus läbi kahe pinna ning A on kokkupuutepinna pindala, tekib temperatuurilangus

$$\Delta T = \frac{R_C}{A} \dot{Q},$$

kus R_C on materjalide termilise kontakti takistus. Millikelvintemperatuuridel võib R_C olla väga suur. Vedela heeliumi ja tahke keha vahelises takistuses domineerib Kapitza takistus, mis on tingitud helikiiruste erinevusest heeliumis ja tahkises.

2.4 Lahustuskrüostaat TLE200

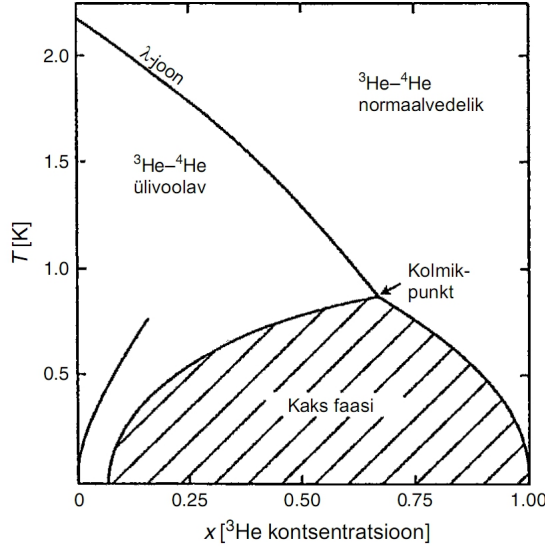
Lahustuskrüostaadiks nimetatakse jahutusmasinat, kus jahutamiseks kasutatakse vedelat ^3He - ^4He segu. Antud jahutusmeetod pakuti välja H. London, G.R. Clarke ning E. Mendoza poolt 1962 aastal [25]. Esimene prototüüp ehitati Leideni Ülikoolis aastal 1964 [23].

Vaatleme ^3He - ^4He segu, kus konsentratsioonid on antud järgmiselt

$$x = x_3 = \frac{n_3}{n_3 + n_4} \quad \text{ja} \quad x_4 = \frac{n_4}{n_3 + n_4},$$

kus n_3 ja n_4 on vastavalt ^3He ja ^4He moolide või aatomite arvud.

Kui kahe heeliumi isotoobi segu jahutada alla kriitilise temperatuuri $T = 0,867\text{K}$, siis eralduvad kaks faasi. Kergemas "kontsentreeritud faasis" on rohkelt ^3He -e ning

Joonis 2.5: ^3He - ^4He segu faasidiagramm. [23]

raskemas "lahustusfaasis" on rohkem ^4He . ^3He kontsentratsioon mõlemas faasis on sõltuv temperatuurist nagu on näha joonisel 2.5. Kuna ^3He entalpia kahes faasis on erinev, siis on võimalik jahutada "aurustades" ^3He -e kontsentreeritud faasist lahustusfaasi. See protsess jätkab töötamist isegi kõige madalamatel temperatuuridel, sest tasakaaluline kontsentratsioon on ikka lõplik, isegi kui temperatuur läheneb absoluutsele nullile.

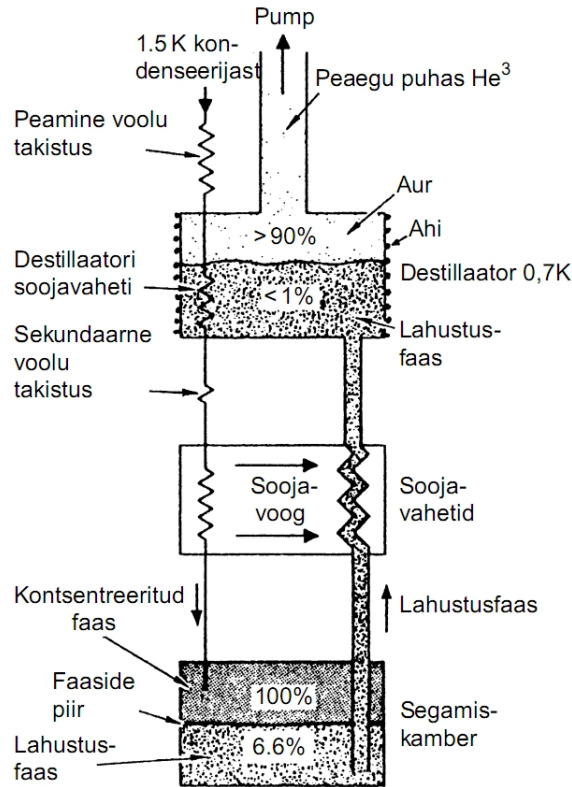
Jahutusvõimsus sellisel protsessil avaldub järgmiselt:

$$\dot{Q} = \dot{n}_3 (H_d(T) - H_c(T)) ,$$

kus $\dot{n}_3$ on ^3He moolide arv ajaühikus, mis lähevad kontsentreeritud faasist lahustusfaasi, H_d – lahustunud faasi molaarne entalpia, H_c – kontsentreeritud faasi molaarne entalpia.

Kui ^4He temperatuur on alla 0,5K, siis võib öelda, et see on kvantmehaanilises põhiseisundis. Sellel on nullspinn ning see on ülivoolav (Bose-Einsteini kondensaadi näide). ^3He aatomitel aga on spinn 1/2 ning lahustusfaasis nende käitumist võib kirjeldada kui ideaalset Fermi-Dirac'i gaasi. ^3He aatomid liiguvad läbi ^4He (mis on nii soojuslikult kui ka hüdrodünaamiliselt inertne) nagu nad oleksid vaakumis. Lahustuskrüostaadis moodustub see gaas lahustuskambris, faaside piiril, ning antud jahutust kasutatakse objekti jahutamiseks. Materjalide määramiseks kinnitatakse tavaliselt objektirakk lahustuskambrile kinnitatud külma sõrme külge, veendudes, et see on tehtud hea termilise kontaktiga.

Pidevalt ringlevas süsteemis, tuleb ^3He pumbata lahustunud faasist kontsentreeritud faasi, hoides süsteemi dünaamilises tasakaalus. Joonisel 2.6 on näidatud lahustuskrüostaadi põhimõtteline skeem. ^3He pumbatakse vedeliku pinnalt ära destillaatoris, mida hoitakse temperatuuril 0,6K kuni 0,7K. Sellel temperatuuril on ^3He aururõhk umbes 1000 korda suurem kui ^4He aururõhk, seega ^3He aurustub eelistatult.

Joonis 2.6: Lahustuskrüostaadi põhimõtteline skeem. [22]

Destillaatoris on ^3He konsentratsioon lahustunud faasis madalam kui lahustuskambris ja sellest tulenevalt tekib osmootne rõhkude erinevus, mis tekitab ^3He voolu lahustuskambrist destillaatorisse. ^3He , mis pumbatakse ära lahustumiskambrist, kasutatakse sinna mineva kontsentreeritud ^3He jahutamiseks soojavahetite abil. Piirkonnas, kus $T > 50\text{mK}$, kasutatakse Linde tüüpi spiraalset vastuoolu soojavahetit. Madalamatel temperatuuridel on suurimaks probleemiks termiline kontakttakistus (Kapitsa takistus) vedela He ja teiste materjalide vahel, mis avaldub kujul

$$R_K = \frac{a}{A} T^{-3} \left[\frac{\text{K}}{\text{W}} \right], \quad (2.1)$$

kus a on materjalist sõltuv suurus, A on kontaktala pindala. Kuna a on väiksem ${}^3\text{He}$ - ${}^4\text{He}$ segu jaoks ($a_d \approx 0,02 \frac{\text{m}^2\text{K}^4}{\text{W}}$) kui ${}^3\text{He}$ jaoks ($a_c \approx 0,05 \frac{\text{m}^2\text{K}^4}{\text{W}}$) ning temperatuur on lahustumiskambris madalam, peab He ja materjali kontaktpind olema nii suur kui võimalik. Selle jaoks kasutatakse astmelisi soojavaheteid paagutatud hõbe-pulbriga.

${}^3\text{He}$ pumpamiseks destillaatorist ning selle kompressimiseks rõhule suurusjärgus 10^2mbar kasutatakse toatemperatuurset pumpamissüsteemi. Kuna jahutusvõimsus on proportsionaalne ${}^3\text{He}$ voolamiskiirusega, siis tuleb kasutada üsna võimsat pumpa ning suure läbimõõduga pumpamisliine madala rõhu piirkondade jaoks.

Pumpamistsükklis läbib filtrid ning külmalõksud, mis on vedela lämmastiku temperatuuril (77K), et eemaldada ebapuhtused ning pumpatakse tagasi krüostaati, kus seda jahutatakse heeliumivannis ning kondenseeritakse 1K potis ($1,5\text{K}$ kondenseerija). Selleks, et hoida gaasi kondenseerimiseks piisavalt kõrgel rõhul kasutatakse 1K läheduses voolutakistusena kapillaare.

Töös kasutati Oxford Instruments lahustuskryostaati TLE200, mille jahutusvõimsus on $\dot{Q}(T = 100\text{mK}) = 200\mu\text{W}$. Pumpadena kasutatakse 9B3 difusioon-pumpa (1800 l/s), mida toetab veel Leybold'i ($40\text{m}^3/\text{h}$) rootorpump. Antud lahustuskryostaadi sisemise vaakumkambri foto on toodud joonisel 2.7.

2.5 Bolomeetriline kiirguse detekteerimine

Bolomeeter on seade, millega mõõdetakse soojenemist kiirguse toimel. Bolomeetri põhimõtteline skeem on toodud joonisel 2.8. Ideaalne bolomeeter koosneb kiirgusneelajast (joonisel tähistatud musta ribana), mis on lähedases kontaktis termomeetriga, milleks on tavaliselt temperatuuritundlik takistus, mida läbib voolutugevus I . Soojus, mis on tekitatud kiirguse neeldumisest, põhjustab takistuse muutumise, mis muudab pingelangu. Termiline ühendus reservuaariga, mis on temperatuuril T_0 , toimub läbi soojaühenduse soojajuhtivusega G .

Bolomeetri temperatuur tasakaaluolekus sõltub reservuaari temperatuurist T_0 ning bolomeetris neelduva kiirguse võimsusest. Null-võimsusel on bolomeetri temperatuur T_0 (joonis 2.9 a)). Kui bolomeetrile rakendada voolu, siis tõuseb bolomeetri temperatuur

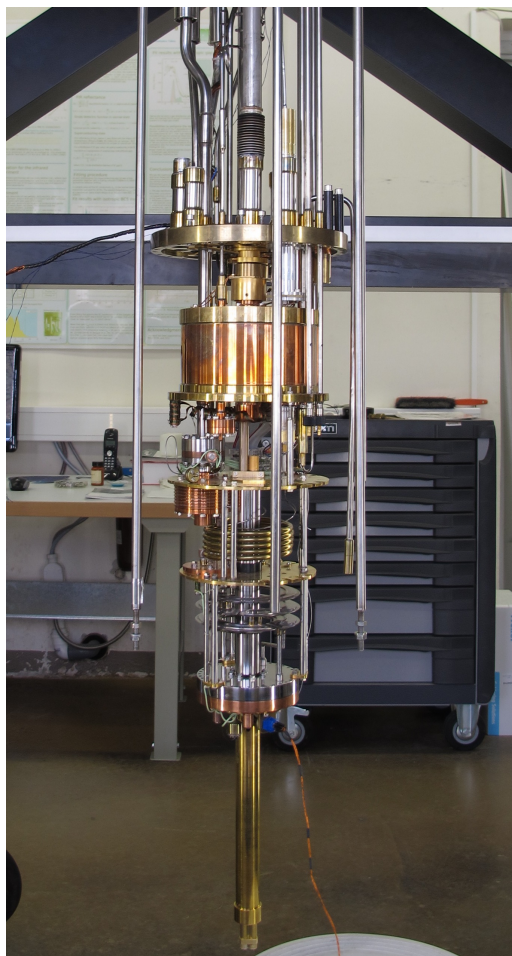
$$\Delta T = \frac{I^2 R}{G}$$

võrra, kus R on bolomeetri takistus (joonis 2.9 b)). Taustakiirguse mõjul tõuseb bolomeetri temperatuur veelgi

$$\Delta T' = \frac{P_r}{G}$$

võrra, kus P_r on taustakiirguse võimsus (joonis 2.9 c)). Kogu võimsus ilma signaalita avaldub järgmiselt:

$$P_T = IR^2 + P_r = G(T - T_0). \quad (2.2)$$

Joonis 2.7: Lahustuskriostaadi sisemine vaakumkamber.

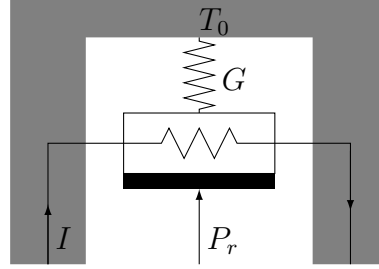
Vältimaks liigset bolomeetri temperatuuri tõusu (millega kaoks madala-temperatuurse bolomeetri eelis) ning sellest tulenevalt tundlikkuse kadu, peab olema taustkiirgusest tulenev temperatuuri tõus ΔT väike võrreldes T_0 -ga:

$$G \gg \frac{P_r}{G}.$$

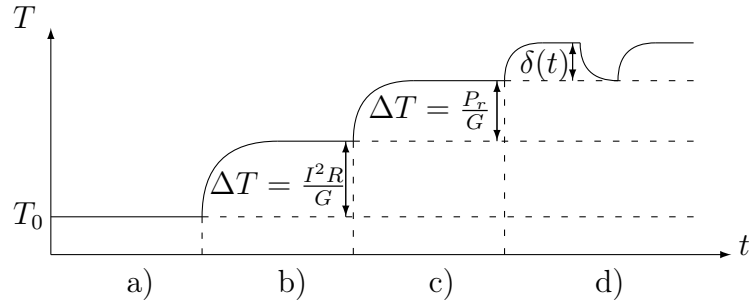
Optilise energia neeldumine põhjustab veel väikseid ajast sõltuvaid temperatuurimuutusi $\delta(t)$ (joonis 2.9 d)). Need temperatuurimuutused põhjustavad bolomeetri temperatuuritundliku takistuse muutuse ning läbi mille toimub pinge muutus, mis on proportsionaalne saadud signaaliga.

Bolomeetrilisel detekteerimisel tuleb ette kolme tüüpi müra:

1. Kiirgusmüra

Joonis 2.8: Bolomeetri põhimõtteline skeem. I – bolomeetrit läbiv voolutugevus, P_r – kiirgusest tulenev võimsus; bolomeeter on ühendatud termilise reservuaariga, mis on temperatuuril T_0 ning ühendus on soojusjuhtivusega G .

Joonis 2.9: Bolomeetri temperatuur erinevatel soojuskoormustel.

Kiirgusvõimsuse, mis neeldub detektoris vaateväljas olevatelt pindadelt saame, kui integreerime Planck'i funktsiooni üle spektraalvahemiku, mis määratakse külmade (mittekiirgavate) filtritega, läbi mille kiirgus jõuab detektorisse kujul:

$$P_r = K_1 \epsilon_r \epsilon_d \tau_{op} A_d \Omega_r T_r^4 \int_{x_1}^{x_2} \frac{x^3}{e^x - 1} dx, \quad (2.3)$$

kus $K_1 = 2,779 \cdot 10^{-13}$, $x = \frac{14,388}{\lambda T_r}$ (λ on lainepikkus mikromeetrites), T_r tausta temperatuur, ϵ_r ja ϵ_d – tausta ja detektori kiirgused, τ_{op} – optiline läbilaskvus, $A_d \Omega_r$ – geomeetriline tegur. Mürale vastav võimsus (*noise equivalent power*) antud kiirgusvõimsuse fluktuatsioonidest on

$$(NEP)_r = K_0 \sqrt{\epsilon_r \epsilon_d \tau_{op} A_d \Omega_r T_r^5 \int_{x_1}^{x_2} \frac{x^3 e^x}{(e^x - 1)^2} dx} \left[\frac{\text{W}}{\sqrt{\text{Hz}}}, \right] \quad (2.4)$$

kus $K_0 = 2,77 \cdot 10^{-18}$. Rayleigh-Jeansi piirkonnas ($x < 1$), saame

$$(NEP)_{rR-J} \approx 5,25 \cdot 10^{-12} \sqrt{PT_r}. \quad (2.5)$$

2. Temperatuurimüra

Kuna bolomeeter on termiliselt ühendatud ümbruskonnaga, siis tekivad ka temperatuurifluktatsioonid ruutkeskmise väärtusega $\sqrt{kT^2/C_p}$, kus C_p on bolomeetri soojusmahtuvus konstantsel rõhul. Antud fluktatsioonid tekitavad müra võimsusega

$$(NEP)_T = \sqrt{4kT^2G_d} \approx 7,43 \cdot 10^{-12}TG_d^{1/2}, \quad (2.6)$$

kus G_d on "dünaamiline" termiline juhtivus:

$$G_d = \frac{dP_T}{dT}.$$

$$(NEP)_T \approx \sqrt{4kT^2G_d} \approx 7,43 \cdot 10^{-12}TG_d^{1/2}, \quad (2.7)$$

3. Johnsoni müra

Johnsoni müra pinge

$$V_J = \sqrt{4kTR}$$

toob järjekordse panuse mürasse:

$$(NEP)_J \approx \frac{\sqrt{4kTR(1 + \omega^2\tau_e^2)}}{S(0)}, \quad (2.8)$$

kus R on bolomeetri takistus, τ_e – efektiivne vastuvõtu ajakonstant ning $S(0)$ – bolomeetri vastuvõtlikkus nullsagedusel.

Töös kasutati 0,3K bolomeetrit, mille parameetrid on toodud tabelis 2.1.

G [$\frac{\mu W}{K}$]	0,061
R [$M\Omega$]	140,2
S [$\frac{V}{W}$]	$4,02 \cdot 10^7$
NEP [$\frac{W}{\sqrt{Hz}}$]	$7,87 \cdot 10^{-16}$

Tabel 2.1: 0,3K bolomeetri parameetrid

2.6 0,3K ^3He krüostaat bolomeetri jahutamiseks

Bolomeetri jahutamiseks konstrueeriti eraldi kinnise tsükliga ^3He krüostaat. ^3He krüostaat koosneb kolmest peamisest osast: ^3He reservuaar, adsorber, ^3He pott. Antud ^3He krüostaat töötab põhimõttel, et adsorberpumbaga pumbatakse vedel ^3He

piisavalt madalale rõhule, et saavutada temperatuur 0,3K. Kui hoida suurt pindala piisavalt madalal temperatuuril, siis see pind adsorbeerib heeliumi gaasi. Adsorbentideks sobivad materjalid, millel on suur pindala väikese massi kohta (vähemalt mitu m^2/g), näiteks aktiivsüsi, mida kasutati ka antud krüostaadis.

Konstrueeritud krüostaat on kujutatud joonisel 2.10. Adsorberi kest on tehtud roostevabast terasest torust ning kahest põhjast, mis on sinna keevitatud. Adsorberi sees on valgevasest võre, mis on rulli keeratud ning mis hoiab aktiivsütti adsorberis paigal ega lase sellel ^3He potti kukkuda. Adsorber on ühendatud ^3He potiga 8mm läbimõõduga toru abil, mis on mõlemasse otsa keevitatud. Adsorberi ja ^3He poti toru on termiliselt ühendatud 1K potiga kahe vasktraadi abil. ^3He poti ülemine osa ja seinad on tehtud roostevabast terasest, põhi on tehtud aga vasest, kuna vase soojusjuhtivus on suurem kui roostevabal terasel. ^3He krüostaadi soovitud jahutusvõimsus on $\dot{Q} = 100\mu\text{W}$. Arvestades Kapitza takistust vase ja ^3He vahel: $R_K = 0,01 \frac{\text{K}^4\text{m}^2}{\text{W}}$ ning temperatuuri $T = 0,3\text{K}$ ning temperatuurilangust $\Delta T = 20\text{mK}$, saame arvutada, kui suur vase pindala peab olema ^3He potis, et soovitud jahutusvõimsus saada. Saame pindalaks

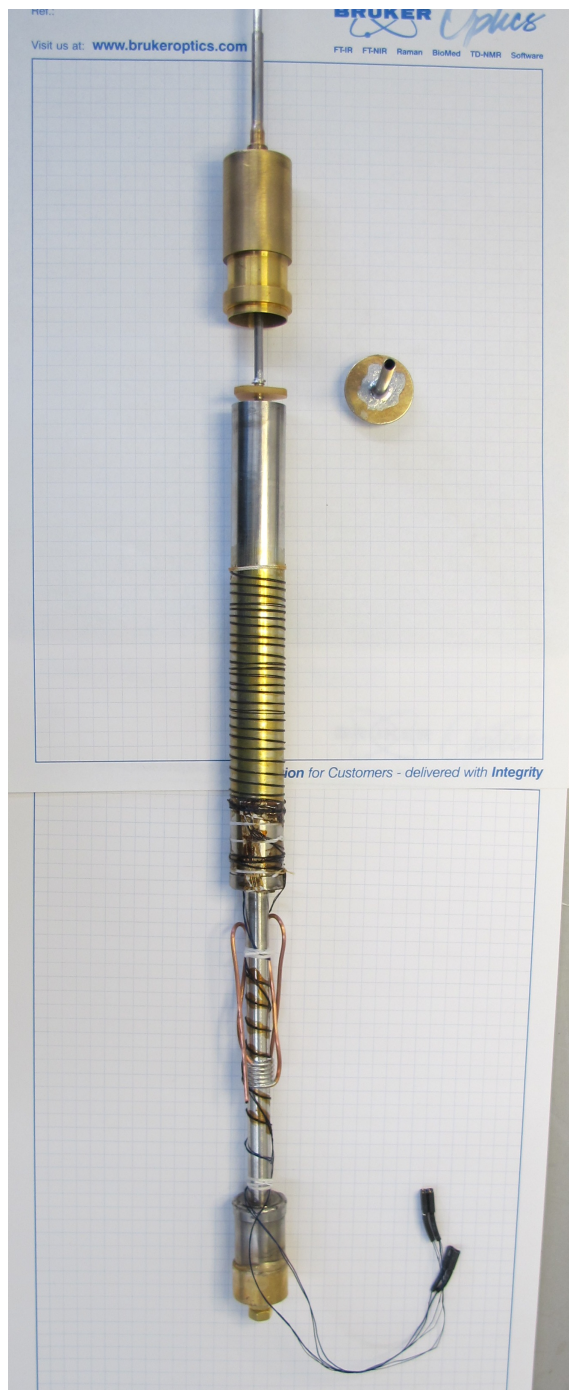
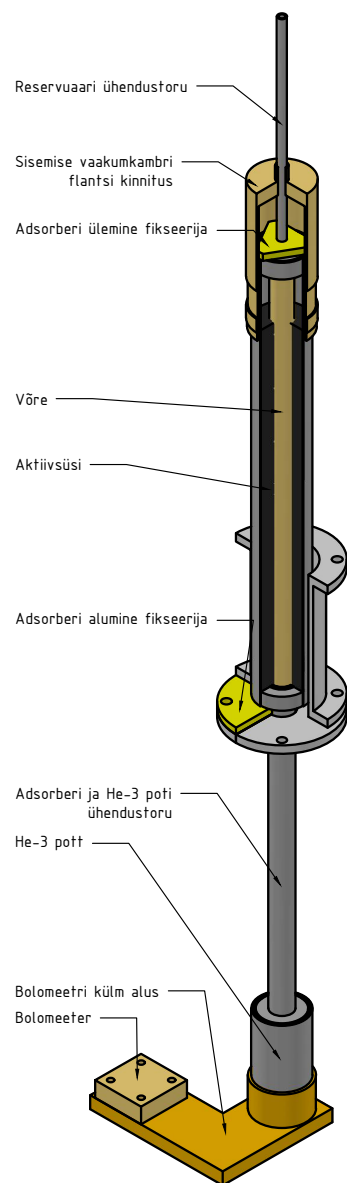
$$A = \frac{R_K \cdot \dot{Q}}{\Delta T \cdot T^3} = 18,5\text{cm}^2.$$

Sellest tulenevalt on kinnitatud ^3He poti põhja, vasest M3 kruviga, neli vaskplekki mõõtmetega $30 \times 10 \times 0,1\text{mm}$. ^3He pott ja külm plaat on kullatud, sest Au-Au termiline kontakttakistus on kõrgem Cu-Cu kontakttakistusest, mis on tingitud CuO_2 tekkimisest vase pinnale [22].

^3He reservuaar asub lahustuskrüostaadi peal. Reservuaar koosneb 0,5l silindrist, manomeetrist ning nõelventiilist, mis eraldab KF16 flantsi, mille kaudu saab süsteemi ^3He -ga laadida. Reservuaari osad telliti firmast Swagelok. Reservuaari külge ühendati 3mm läbimõõduga roostevaba kapillaar Sn/Pb-jootega, mis teisest otsast ühendati adsorberiga Ag-jootega.

Konstrueeritud ^3He krüostaati saab kasutada siis kui lahustuskrüostaat on jahutatud ehk termilised ühendused adsorberi (4,2K) ning 1K potiga (1,5K kuni 2,0K). Kui adsorber on jahutatud, siis kondenseerub sellele ^3He . Antud ^3He krüostaat töötab eeldatavalt kahes režiimis:

1. kondenseerimisrežiim – adsorberpump soojendatakse ahju abil umbes 70K ning aurustunud ^3He kondenseerub roostevaba toru seina peal, mis on termilises kontaktis 1K potiga ning tilgub ^3He potti. Pärast ^3He veeldamist ^3He potti jahutatakse adsorber uuesti 4,2K peale, mille tagajärjel adsorberpump pumpab vedela ^3He temperatuurini 0,3K.
2. jahutusrežiim – ^3He pott on temperatuuril 0,3K ning adsorberpump 4,2K. Antud režiimis on võimalik kasutada bolomeetrit. Spektromeetris TeslaFIR, kus on sarnase disainiga ^3He krüostaat, on ^3He pott 0,3K temperatuuril umbes 18 tundi kuni kogu ^3He on adsorberile kondenseerunud.

Joonis 2.10: ^3He krüostaadi joonis ja foto.

2.7 Optiline objektikamber TLE200 krüostaadile

Optilise läbilaskvuse mõõtmiseks konstrueeriti krüostaadile TLE200 objektikamber, millega oleks võimalik mõõta kahe objekti absoluutset läbilaskvust või kolme objekti suhtelist läbilaskvust. Absoluutseks läbilaskvuseks on vaja mõõta objektist läbi tulnud valguse intensiivsus $I_t(\omega)$ ning valguse intensiivsus ilma objektita $I_0(t)$, nende jagatis annabki läbilaskvuse:

$$T(\omega) = \frac{I_t(\omega)}{I_0(\omega)}. \quad (2.9)$$

Läbilaskvuse mõõtmistest saab arvutada ka neeldumiskoeffitsiendi järgmiselt

$$\alpha(\omega) = -\frac{1}{d} \ln Ts, \quad (2.10)$$

kus d on objekti paksus, s – objekti augu ning tühja augu pindalade suhe:

$$s = \frac{A_{obj}}{A_0}. \quad (2.11)$$

2.7.1 Valguse juhtimine objektikambrisse ning bolomeetrisse

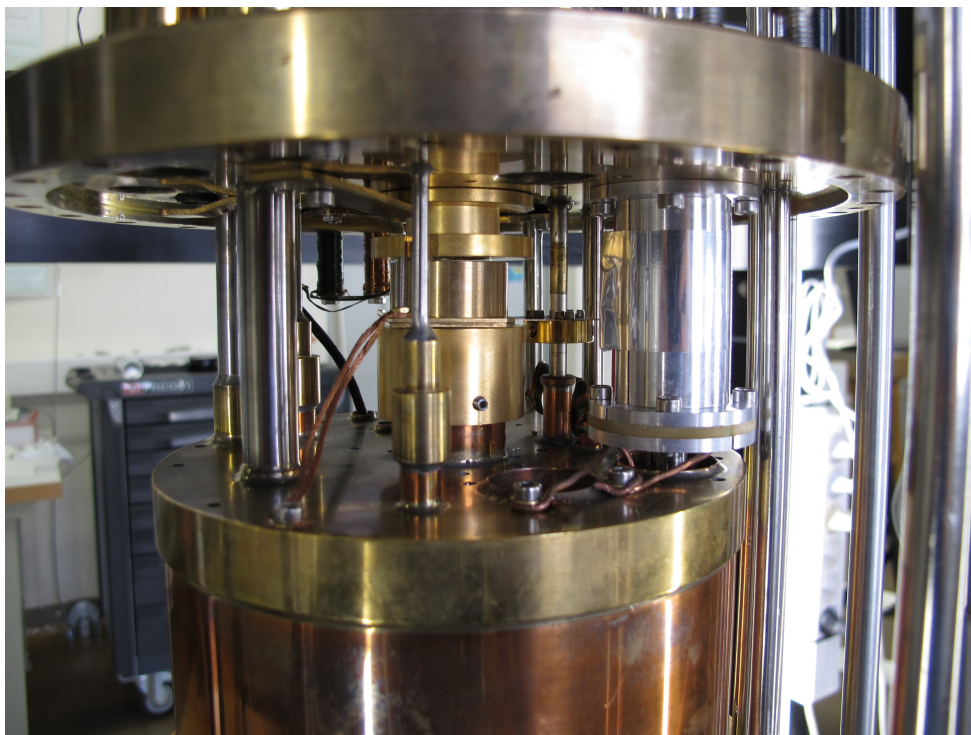
Käesolevas alapeatükis kirjeldame valguse juhtimise peegeldajast objektikambrisse ning objektikambrist bolomeetrini. Lisaks valguse juhtimisel peab antud süsteem täitma järgmisi nõudeid:

- valgussüsteem peab lõikama ära kõrgemasagedusliku spektriosa, mis võib objekti soojendada;
- valgussüsteemi osad ei tohi juhtida soojust krüostaadi osade vahel, mis on erinevatel temperatuuridel näiteks sisemine vaakumkambr flants ja 1K pott või 1K pott ja objektikamber.

Järgnevalt kirjeldame valgussüsteemi kolmes osas:

1. **Sisemise vaakumkambr flants → 1K pott** Sisemise vaakumkambr flantsi ja 1K poti vahele paigutati koonuste süsteem koos filtritega. Koonuste eesmärk on koondada valgus väiksemasse valgustorusse, et paigutada kaks valgustoru alumistesse torudesse kõrvuti. Koonus, mis kinnitub sisemise vaakumkambr flantsi külge on telgsümmeeriline, 1K poti koonus aga teljevälise sümmeetriaga (koondab valguse ühte äärde). Koonused on tehtud valgevasest ning on üle kullatud.

Filtrihooldja (joonis 2.12) on disainitud nii, et sinna saab paigutada kaks filtrit. Filtrite liigutamine toimub käsitsi krüostaadi pealt. Filtrihooldjal on stopperiteks sisemise vaakumkambr flantsi külge kinnituv koonus ning adsorberi

Joonis 2.11: Valguse juhtimine sisemise vaakumbkambri flantsilt 1K potini ning adsorberi ekraan ja ^3He poti pumpamisliini termiline ühendus 1K potiga.

ekraan. Filtrihooldja on termilises ühenduses 1K potiga vasest juhtme kaudu, et filtri temperatuur oleks piisavalt madal, et mitte kiirata soojusliku kiirgust objektikambri suunas. Kasutatavad filtrid olid järgmised:

- **FGKodak**

FGKodak filter koosnes FluoroGold²ist, mis tehti kiilukujuliseks (1° nurgaga) et vältida interferentsiribasid ning filmitopsi kaanest – Kodak.

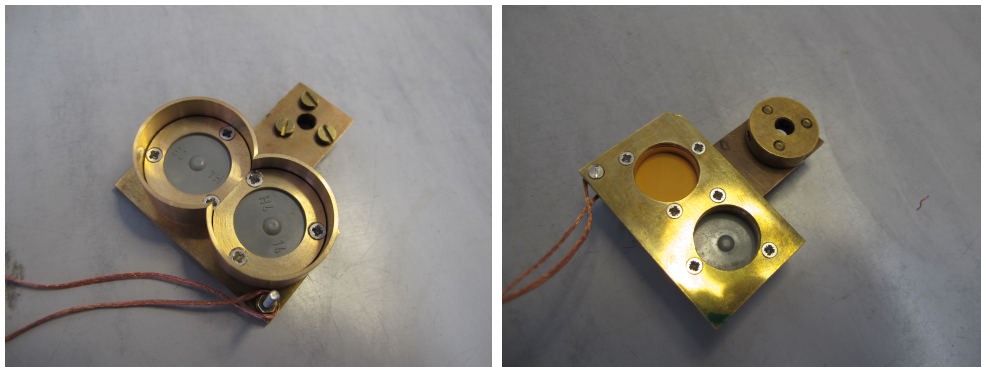
- **Kodak2BPKodak**

Kodak2BPKodak filter koosnes kahest Kodakist ning kahest mustast polüetüleen-kilest, mis olid Kodakite vahel.

2. **1K pott** → **objektikamber** Koonus, mis toetub 1K poti peale on põhjast ühendatud $d = 10\text{mm}$ roostevabast terasest toruga, kasutades tihenduseks alumiiniumteipi mylar kilega, mis isoleerib termiliselt koonuse ja roostevaba

---

²Kulla osakeste dispersioon tefloonis.

Joonis 2.12: Filtrihoidja.

toru. Sama roostevaba toru on kinnitatud klambriga destillaatori plaadi külge, et orienteerida seda 1K poti koonuse ning objektikambri suhtes (joonis 2.13).

Sama klamber hoiab ka roostevaba toru ($d = 10\text{mm}$), mis suunab valguse bolomeetrisse. Toru otsa on kinnitatud valgevasest telgsümmeetriline koonus, mis on kullatud. Bolomeetrisse juhitakse lõpuks valgus teljevälise koonusega, mis on kinnitatud bolomeetri külma plaadi külge.

Roostevabad torud on ühendatud $d = 8\text{mm}$ valgevasest torudega, mis ühenduvad objektikambriga. Kuna valgustorud juhivad sooja, siis eraldati kaks valgustoru termiliselt kasutades tamiili, millele tehti sõlmed ning keriti ümber valgevasest toru. Valgevasest toru tehti lehtrikujuliseks, et vähendada valguse kadusid. Valgustorude ühendus on kujutatud joonisel 2.14.

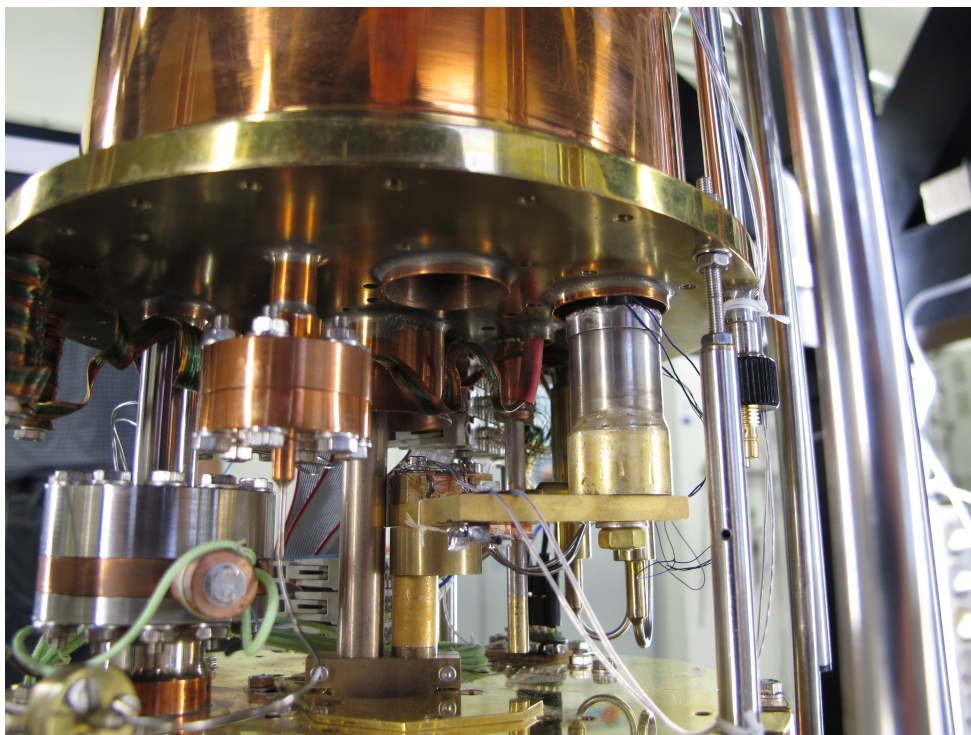
2.7.2 Objektikambri ehitus

Objektikambri üldine idee on läbilaskvuse mõõtmine mitme objektiga ning võimalus kontrollida objekti temperatuuri. Konstrueeritud objektikamber on toodud joonisel 2.15. Enamus objektikambri osadest on tehtud vasest, sest selle soojusjuhtivus on madalate temperatuuride jaoks kõige sobilikum, samuti on vasest osad kullatud. Roostevabast terasest osad on lõõmutatud, et need ei oleks magnetilised. Mitmetele keermeavadele on tehtud $d = 1,0\text{mm}$ suurused õhutusaugud rõhkude erinevuse vältimiseks.

Objektikamber koosnes järgmistest osadest:

- Külma sõrme "kinnituskruvi"
Objektirakk ühendati külma sõrmega kasutades külma sõrme all olevat $M25 \times 1$ keeret, mille abil saadakse vastav külmaühendus. Kinnituskruvile keerati peale

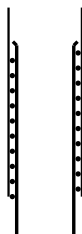

Joonis 2.13: Valgustorude kinnitus destillaatori plaadile ning bolomeetri ühendus.

kontramutter, et fikseerida objektikambri positsiooni. Kinnituskruvil on 16 $d = 2,7\text{mm}$ auku kruvide jaoks.

- Objektikambri ühendusflants
Objektikambri ühendusflants kinnitub otseselt külma sõrme kinnituskruvile kaheksa roostevaba terase M2,5 kruvi abil. Flantsil on veel 8 $d = 2,7\text{mm}$ auku kruvide jaoks, et kinnitada objektikambri kate flantsi külge. Valguse juhtimiseks on tehtud kaks $d = 6,0\text{mm}$ ava. Flantsile on joodetud Ag-jootega kapillaar, et täita objektikamber soojavahetusgaasiga. Ühendusflantsile on tehtud ka 1mm aste polüpropüleen-akna jaoks.
- Valguskoonused
Valguskoonused koondavad valguse objektikambrisse ning juhivad selle pärast valgustorusse, mis läheb bolomeetrisse. Valguskoonuste alla on kinnitatud polüpropüleen-aken. Valguskoonuste teljed ei ole paralleelsed ning need on valmistatud erosioonpingi abil. Valguskoonused on kullatud, et vähendada kiirguse kadusid.
- Objektikambri kate

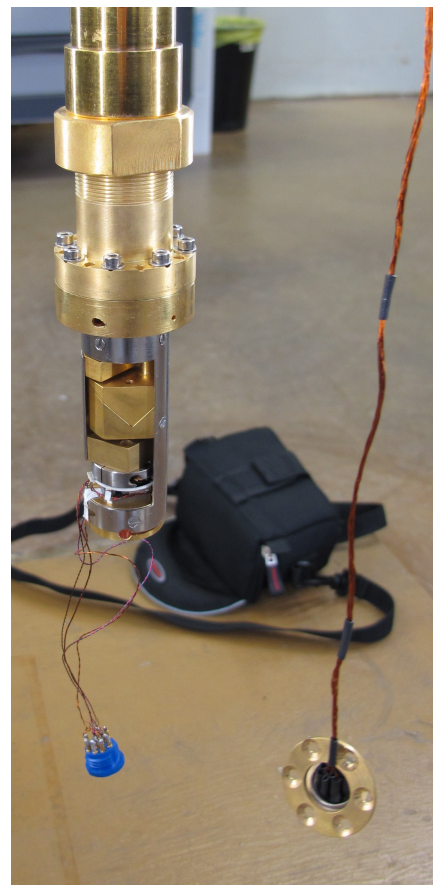
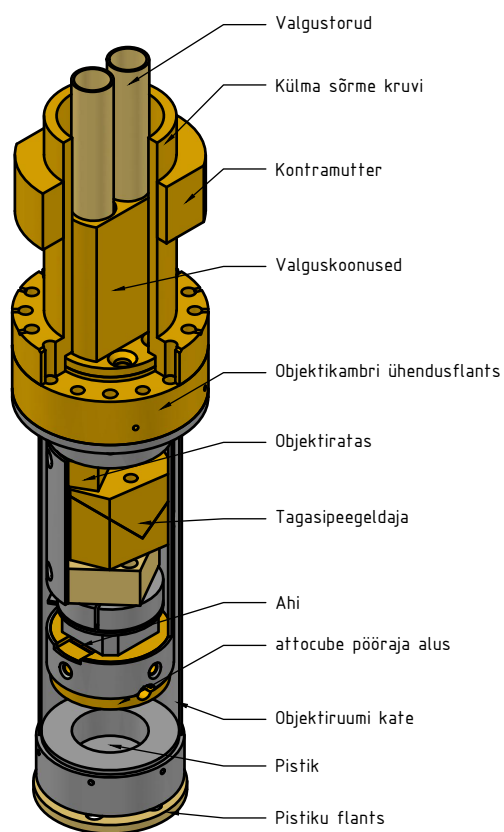

Joonis 2.14: Valgustorude ühendus.

Objektikambri ekraan tehti roostevabast terasest flantsidest ja torust, mis joodeti omavahel Ag-joote abil. Flantsidesse on tehtud 1,0mm laiused ja 0,6mm sügavused sooned In-traadi jaoks, mis tihendab objektikambri. Pealmisesse flantsi tehti kaks M2 keermeauku In-tihendi lahti surumiseks. Objektikambri katte põhja kinnitub 10 otsaga pistik, mis on mõeldud elektrilisteks ühendusteks.

- Objektikambri kinnitustoru
Objektikambri ühendusflantsile kinnitub nelja M2 kruviga roostevabast terasest objektikambri ühendustoru, kust on osa välja lõigatud laser-lõikusega. Objektikambri ühendustorule on kinnitatud tagasipeegeldaja ning attocube pööraja alus, millele toetuvad ülejäänud objektikambri osad.
- Tagasipeegeldaja
Tagasipeegeldaja koosnes kahest osast, mis kinnitati omavahel kahe M3 kruviga. Alumine osa, mis on katuspeegel, kinnitub roostevabale kinnitustorule kahe M2 kruviga. Ülemine osa, kus on kolm $d = 5,0\text{mm}$ silindrilist ava, mis juhivad valgust. Ühele avadest on tehtud aste, et ühendada tagasipeegeldaja objektikambri ühendusflantsiga valgevasest toru abil, et vältida valguse lekkimist. Mõlemad osad on tehtud valgevasest ning on üle kullatud.
- Attocube pööraja
Attocube ANR50 pööraja, mis saab pöörata täispöörde (360°) ulatuses, töötab piezoelektrilise elemendiga. Rakendades pöörajale hammaspinget ongi võimalik seda pöörata. Asukoha mõõtmise toimub potentsiomeetriga.
- Attocube pööraja alus
Pööraja alusele on kinnitatud ka RuO_2 termomeeter ning ahi. RuO_2 termomeetri jaoks on tehtud alusesse läbiv $d = 3,2\text{mm}$ ava, RuO_2 termomeetri soojahenduseks pressitakse see M2,5 kruvi abil kinni. Ahi on kinnitatud alusele paberi ning värnitsa abil. Attocube pööraja kinnitub alusele kahe M2 kruvi abil.

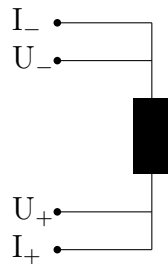
Joonis 2.15: Objektikambri joonis ning foto, kus see on külma sõrme külge kinnitatud.

- Objektiratas

Objektiratas, mis kinnitus pöörajale, koosnes kolmest osast: pöörajale kinnituv osa, kolme avaga objektiratas ning neid kahte ühendav roostevaba toru osa (laser-lõikusega lõigatud). Pöörajale kinnituv osa (valgevask) kinnitus pöörajale kahe M1,6 kruviga ning torule kahe M2 kruviga. Objektirattale tehti kolm ava, millel olid astmed, et kinnitada sellele vasest seib, millele omakorda mõõdetav objekt. Objektiratas kinnitus torule kahe M2 kruviga.

2.8 Termomeetria

Kõiki termomeetreid mõõdeti nelja juhtme skeemis (joonis 2.16), et mitte arvestada juhtmete takistusega (mis sõltub omakorda temperatuurist). Töös tehtud eksperimentides kasutati Cryogenic Control Systems Inc. temperatuurikontrollereid 44C (2 tükki) ja 32.

Joonis 2.16: Nelja juhtme skeem

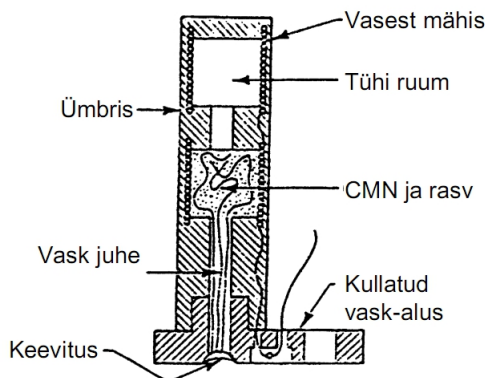
2.8.1 Kasutatavad termomeetrid

- CMN Üks võimalus mõõta temperatuure millikelvini piirkonnas on mõõta materjali magnetilise vastuvõtlikkuse T^{-1} sõltuvust. Magnetilist vastuvõtlikust kirjeldab Curie-Weiss'i seadus:

$$\chi = \chi_0 + \frac{\lambda}{T - \Delta}, \quad (2.12)$$

kus χ_0 on tausta panus vastuvõtlikusse (eeldatavalt konstantne), λ on Curie konstant, Δ – Weiss'i konstant, mis sõltub objekti kujust, kristalli sümmeetriast ning magnetmomentide omavahelisest interaktsioonist. Kõik konstandid tuleb määrata eksperimentidest. Materjalid, mis on sobilikud selliseks termomeetriaks on paramagnetid, mis sisaldavad aatomeid kus on osaliselt täidetud

3d ja 4f elektronkihid. Paramagnetiline sool, millel on väga madal korras-
tustemperatuur $T_c \approx 2mK$ on tseerium magneesium nitraat: $(2Ce^{3+}(NO_3)_3 \cdot 3Mg(NO_3)_2 \cdot 24H_2O)$ – CMN. Magnetilist vastuvõtlikkust saab mõõta vastastikuse induktsioonsil-
laga.

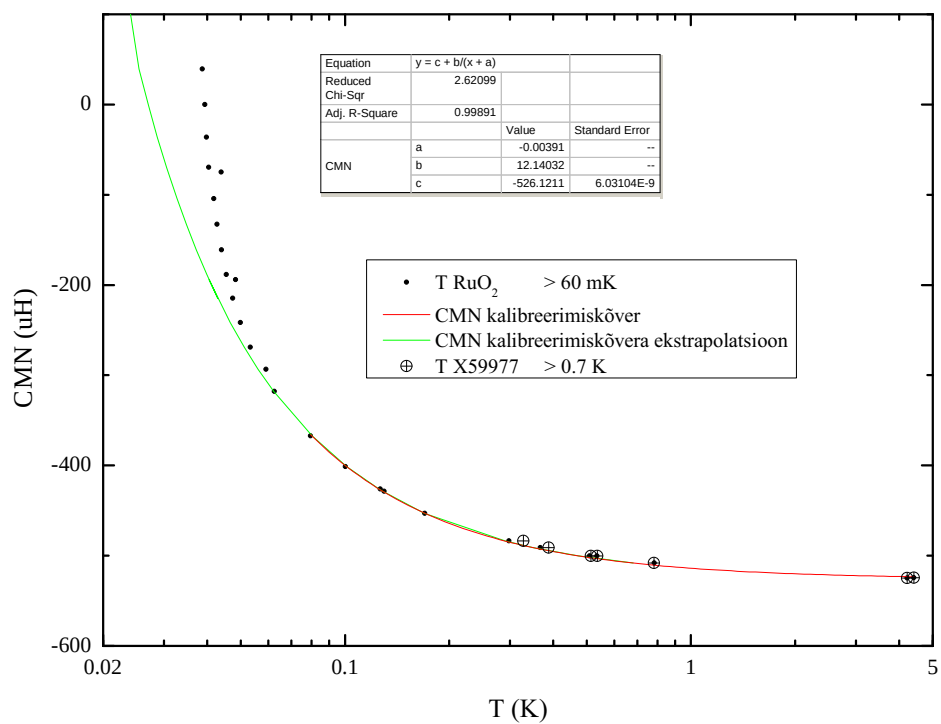
Joonis 2.17: CMN termomeetri ehitus. [22]

- RuO_2 termomeeter on segu juhtivast RuO_2 -st, Bi_2RuO_2 ning plii-silikaat-
klaasist ($PbO-B_2O_3-SiO_3$), mis on kuumutatud üle klaasipunkti. Saadud mater-
jali takistus sõltub peamiselt metalli ja klaasi suhtest. Kuna termomeeter
mõõdab väga madalaid temperatuure on temale rakendatav võimsus ka vä-
ga madal: $\sim 75nW$ 4,2K juures.
- Cernox Tsirkoonium oksinitriid ehk Cernox on takistustermomeeter nagu RuO_2 .
Cernox töötemperatuur algab $\sim 0,3K$ juurest, mis on kõrgem RuO_2 . Temale
rakendatav võimsus on suurusjärgus $10^{-13}W$ 0,3K juures.

2.8.2 Termomeetrite kalibreerimine

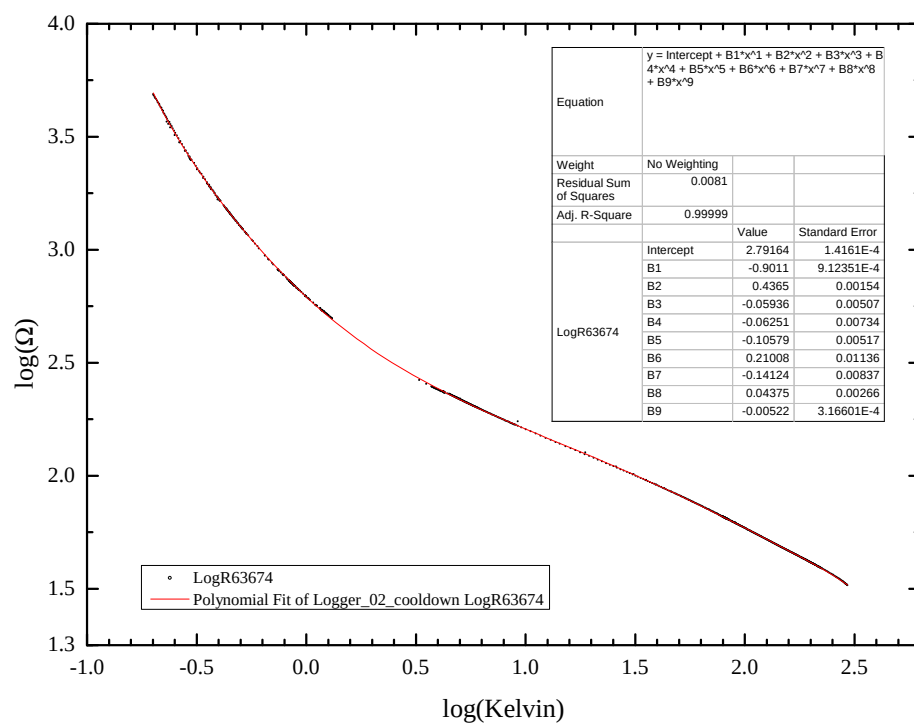
Termomeetrite kalibreerimiseks tehti eraldi jahutus lahustuskrüostaadiga, kus ka-
libreeritavad termomeetrid olid kinnitatud lahustuskambrile. Termomeetrite kalib-
reerimiseks kasutati kalibreeritud LakeShore Cernox termomeetrit seerianumbriga
X59977 ning RuO_2 termomeetrit, mis paigutati pärast kalibreerimist objektirakku.
Kalibreeritavad termomeetrid olid CMN ning kalibreerimata Cernox termomeeter
seerianumbriga X63674.

CMN termomeeter kalibreeriti Cernox X56677 ning RuO_2 termomeetriga. Kalib-
reerimisel selgus, et Cernox X56677 termomeeter ei anna piisavalt täpseid tempera-

Joonis 2.18: CMN kalibreerimiskõver.

tuuriväärtusi kui $T < 0,7\text{K}$ ning RuO₂ kui $T < 60\text{mK}$. Cernox X63674 termomeeter kalibreeriti kasutades 9-ndat järku polünoomi.

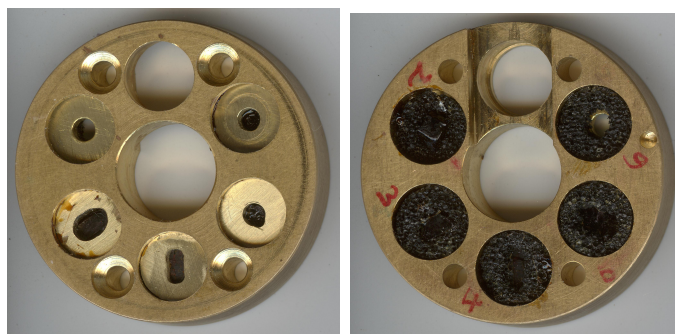
Joonis 2.19: X63674 kalibreerimiskõver.

Peatükk 3

Tulemused

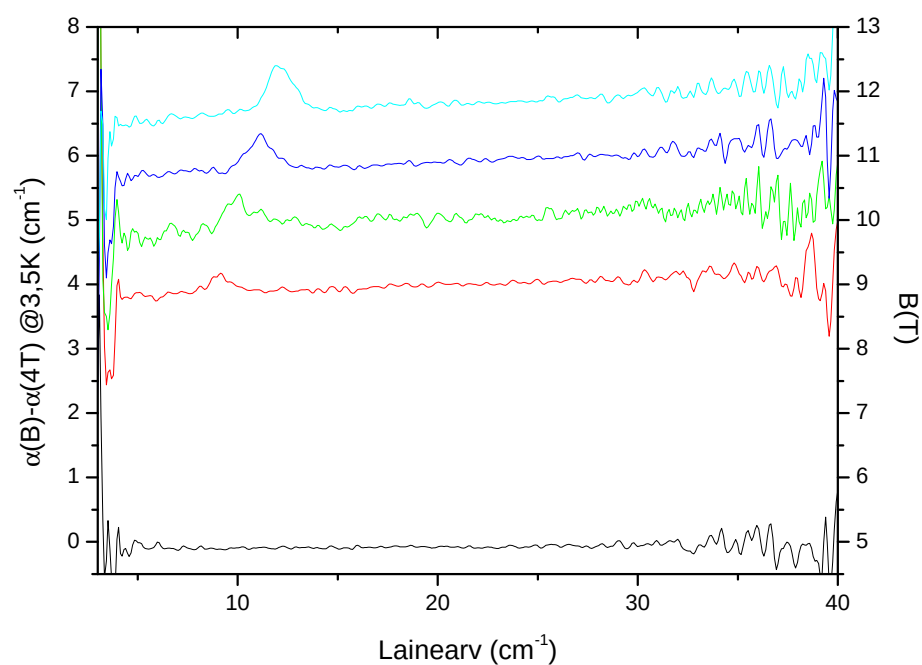
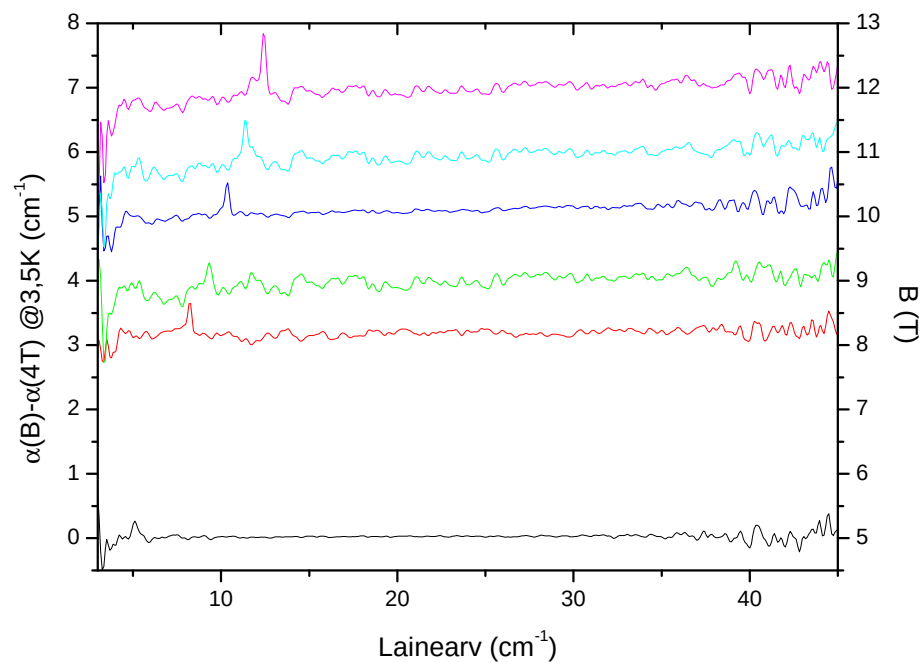
3.1 IPA-Cu(Cl_{1-x}Br_x)₃ eeluuringud temperatuuril $T > 3\text{K}$)

Enne IPA-Cu(Cl_{1-x}Br_x)₃ mõõtmist milliK-TeslaFIR süsteemiga, tehti mõõtmised TeslaFIR süsteemiga, mis koosneb samast interferomeetrist SPS200, samast Oxford Instruments'i 12T magnetist ning ⁴He krüostaadist. TeslaFIR spektromeetri üldine skeem on toodud lisas A. TeslaFIR'i objektiratas on toodud joonisel 3.1. Töö jaoks mõõdetud objektid olid positsioonidel 2 ja 4 (tabel 3.1).

Joonis 3.1: TeslaFIR objektiratas.

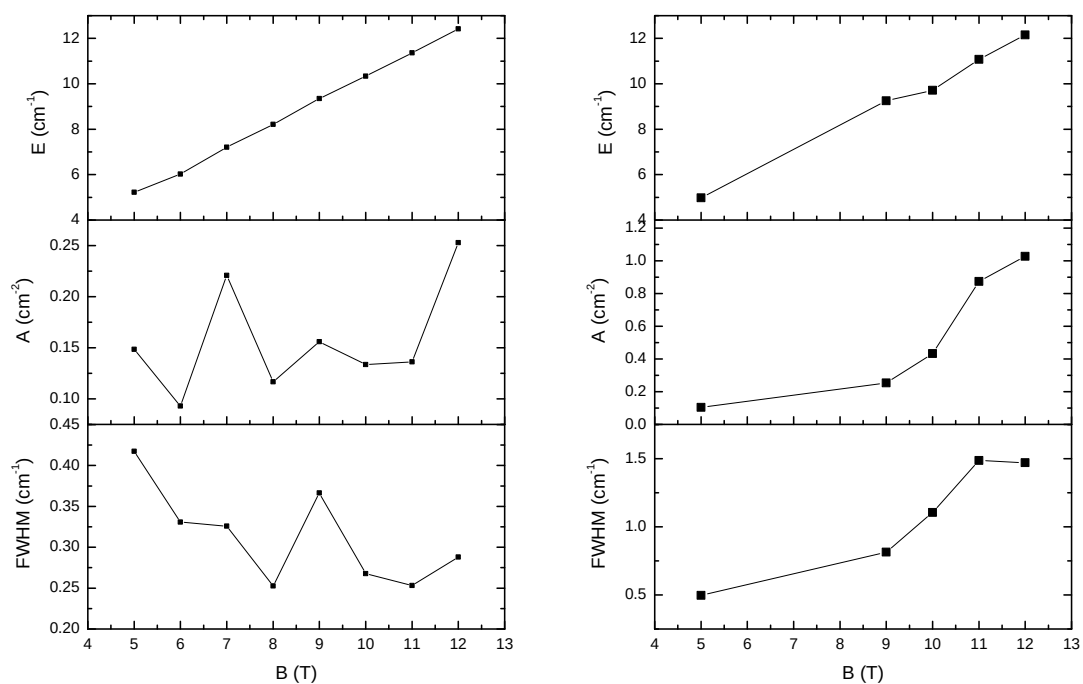
Mõõdetud suhtelised neeldumisspektrid sõltuvana magnetväljast on toodud joonisel 3.2. Spektritest võib näha, et IPA-Cu(Cl_{0,95}Br_{0,05})₃-e spektrijooned on laiemad, mis tuleneb korrapäratusest antud aines. Spektrijoonte laienemist on näha ka sobitamistulemustest (joonis 3.3).

Joonis 3.2: Neeldumiskoeffitsiendi sõltuvus magnetväljast 4T suhtes

Nr.	Objekt	Orientatsioon	d , mm	s
2	IPA-CuCl ₃	$\vec{B} \parallel c^*$	3,2	1,00
4	IPA-Cu(Cl _{0,95} Br _{0,05}) ₃	$\vec{B} \parallel c^*$	1,3	1,42

Tabel 3.1: Objektide paigutus TeslaFIR objektirattal. d on objekti paksus, s on objekti ja tühja augu pindalade suhe (valem 2.11)

Joonis 3.3: Neeldumisjoonte sobitamised Gaussi funktsioonidega (vastavalt on toodud ära spektrijoone keskoht (E), pindala (A) ja poollaius ($FWHM$)).

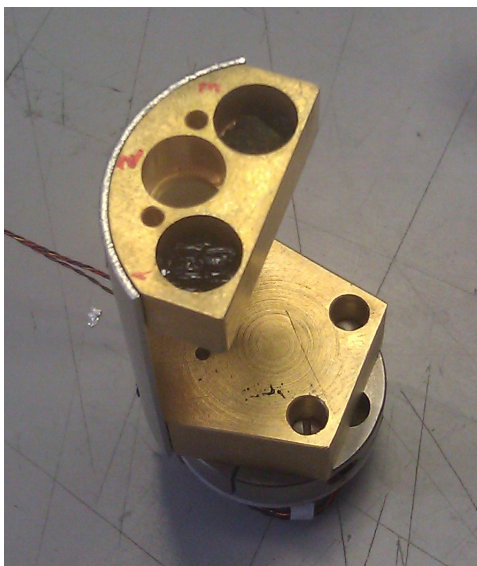
Nr.	Objekt	Orientatsioon	d , mm	s
1	IPA-CuCl ₃	$\vec{B} \parallel c^*$	3,2	1,00
3	IPA-Cu(Cl _{0,95} Br _{0,05}) ₃	$\vec{B} \parallel c^*$	1,3	1,00

Tabel 3.2: Objektide paigutus lahustuskrüostaadi objektirattal.

3.2 Lahustuskrüostaadi testimine THz spektromeetriga

Lahustuskrüostaati testiti koos THz spektromeetriga SPS200 ning ülijuhtmagnetiga. Kuna antud süsteemi katsetamine on esmakordne, siis testimise eesmärk oli saada võimalikult palju informatsiooni erinevate termiliste protsesside kohta, et teha võimalikke täiendusi. Käesolevas alapeatükis räägitaksegi vaadeldavatest protsessidest lähemalt.

Objektikambrisse paigutati ka mõõdetavad objektid IPA-CuCl₃ ja IPA-Cu(Cl_{0,95}Br_{0,05})₃, et eduka katse korral nende spektrit mõõta. Spektromeetrisse asetatud objektid on toodud tabelis 3.2.

Joonis 3.4: Lahustuskrüostaadi objektihooldja Attocube'i pööraja peal.

3.2.1 Baastemperatuur

Jahutamisel saadi objektikambri kõige madalamaks temperatuuriks $\sim 40\text{mK}$.

See temperatuur on kõrgem kui lahustumiskambri baastemperatuur 10mK. Temperatuuride erinevust põhjustab ilmselt halb termiline ühendus objektikambri ja lahustumiskambri vahel. Seda saab parandada kasutades indiumi metalli.

3.2.2 ^3He krüostaat ja bolomeeter

^3He krüostaadi süsteem laeti ^3He -ga kui lahustuskrüostaat oli täidetud vedela ^4He -ga ning adsorberi temperatuur oli 4,2K, mis võimaldas ^3He pumbata.

Katses prooviti jahutada ^3He temperatuurile 0,3K ehk rakendati adsorberi ahjule võimsust

$$P = I \cdot U = 0,2 \cdot 10 = 2\text{W}.$$

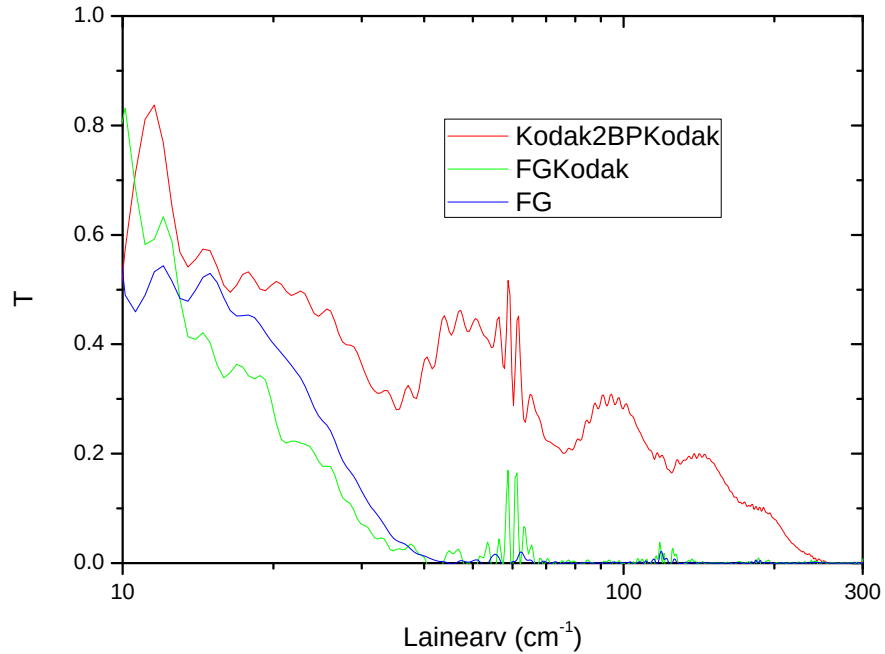
Vahetult peale adsorberi soojenemise algust langes ^3He poti temperatuur 4,0K juurest 2,5K juurde ning hakkas siis uuesti tõusma kui ^3He gaasi rõhk jätkuvalt kasvas. Kuna antud temperatuuridel ei ole võimalik 0,3K bolomeetriga mõõtmisi teha, siis ei olnud võimalik katses läbilaskvus-spektreid mõõta. Põhjus, miks ^3He krüostaat külmaks ei läinud, on selles, et ^3He pumpamisliin on liiga lühike ja adsorberist väljuv soe ^3He gaas ei jõua enne ^3He potti jõudmist jahtuda, mille tulemusena ^3He ei kondenseeru ^3He potis. Enamuse ajast hoidis bolomeetri külm plaat konstantset temperatuuri 4,0K.

Võimalikud modifikatsioonid bolomeetri jahutussüsteemile on järgmised:

1. Asendada 0,3K bolomeeter 4K bolomeetriga, mille tundlikus on 10^2 korda väiksem.
  2. Ühendada 0,3K bolomeetri külm plaat termiliselt destillaatoriga, mis võimaldaks bolomeetrit jahutada 0,7K lähedale. Antud temperatuuril on juba võimalik 0,3K bolomeetriga mõõtmisi teha.
  3. ^3He pumpamisliini pikendamine nii, et see läbiks 4K temperatuuril oleva ala enne 1,6K temperatuurile jõudmist.
2. lahenduse puhul on tegu ajutise lahendusega.

3.2.3 Mõõteobjekti valgustamine

Mõõdeti, kas spektromeetrist tulev kiirgus soojendab objektikambrit ja lahustumiskambrit. Vältimaks soojenemist valguskiirguse toimet ongi paigutatud filtrid sisemise vaakumkambri flantsi ja 1K poti vahele. Eelnevalt mõõdeti kasutatavaid filtreid toatemperatuuril spektromeetris Vertex80v, mis on Michelsoni interferomeeter ning mis võimaldab mõõta infrapunasest spektraalpiirkonnast kuni ultravioletse spektraalpiirkonnani. Mõõdetud läbilaskvuse spektrid on toodud joonistel 3.5 ja

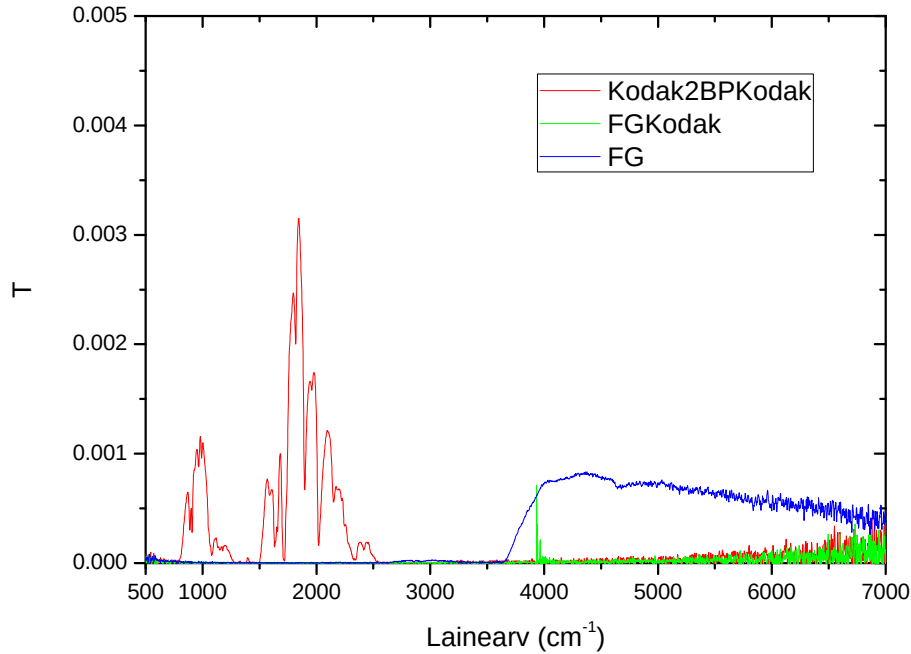

Joonis 3.5: Filtrid kaugel-infrapunase spektrialas.

3.6. Mõõtmised tehti globaar lambiga ning detektorina kasutati DLATGS detektorit.

Mõõdeti kolme filtrit: Kodak2BPKodak, FG ning FGKodak. Kuna FG laseb kiirgust alates 3650cm^{-1} -st läbi, siis madalpääsfiltrina sobib paremini FGKodak filter, mille tõttu paigaldati filtrid Kodak2BPKodak ning FGKodak lahustuskrüostaati.

Objekti valgustamisel selgus, et FGKodak filtriga objektiruum ega segukamber ei soojene, seega FGKodak filter on sobilik läbilaskvuse mõõtmisel millikelvini temperatuuridel. Valgustamisel kasutades Kodak2BPKodak filtrit, soojenes objektiruum $100\text{mK} \div 200\text{mK}$ võrra, mis tähendab, et antud filter ei ole sobilik mõõtmisteks antud temperatuuridel ning antud filtrit tuleb täiendada. Sama kinnitab ka spektrite analüüs, kui vaadelda spektreid joonisel 3.6, siis on näha, et vahemikus 700cm^{-1} kuni 2500cm^{-1} laseb filter infrapuna-kiirgust läbi ning kuna lambi intensiivsus antud piirkonnas on suurem, siis objektiruum soojeneb.

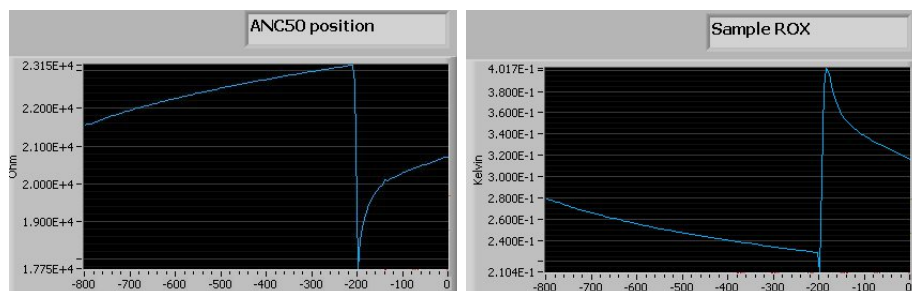

Joonis 3.6: Filtrid infrapunases spektrialas.

3.2.4 Objekti liigutamine

Jahutades Attocube samm-mootori madalatele temperatuuridele, ilmnes, et takistus, mille järgi samm-mootori positsiooni määratakse on tugev temperatuurisõltuvus: $7,0\text{k}\Omega$ toatemperatuuril kuni $\sim 23\text{k}\Omega$ millikelvini temperatuuridel. Lahendus objekti asendit täpsemalt määrata on Lock-In detekteerimisega mõõta pinget liikuvale kontaktile ja rakendada potentsiomeetri otsale tuntud pinget.

Objekti liigutamisel temperatuuril 210mK ilmnes, et liigutamine soojendab objektikambrit (joonis 3.7) lühiajaliselt. Selleks, et vähendada samm-mootori liigutamisest tekkinud soojenemist, tuleb parandada objektikambri ning külma sõrme vahelist termilist ühendust. Kuna objektikamber on kinnitatud külma sõrme otsa roostevabast terasest M2,5 kruvidega ning kuna vase ning roostevaba terase soojuspaisumistegurid on erinevad [22], siis üks võimalus parandada soojakontakti on kasutusele võtta vedruseibid, mis kompenseeriks materjalide pikkuste erinevuse madalatel temperatuuridel. Termilise ühenduse parandamiseks on võimalik kasutada ka indiumit, kuigi In on ülijuhtiv madalatel temperatuuridel on tema kriitiline magnetväli $B_c = 30\text{mT}$ [26], mida saab kergesti ülijuhtmagnetiga tekitada. Antud

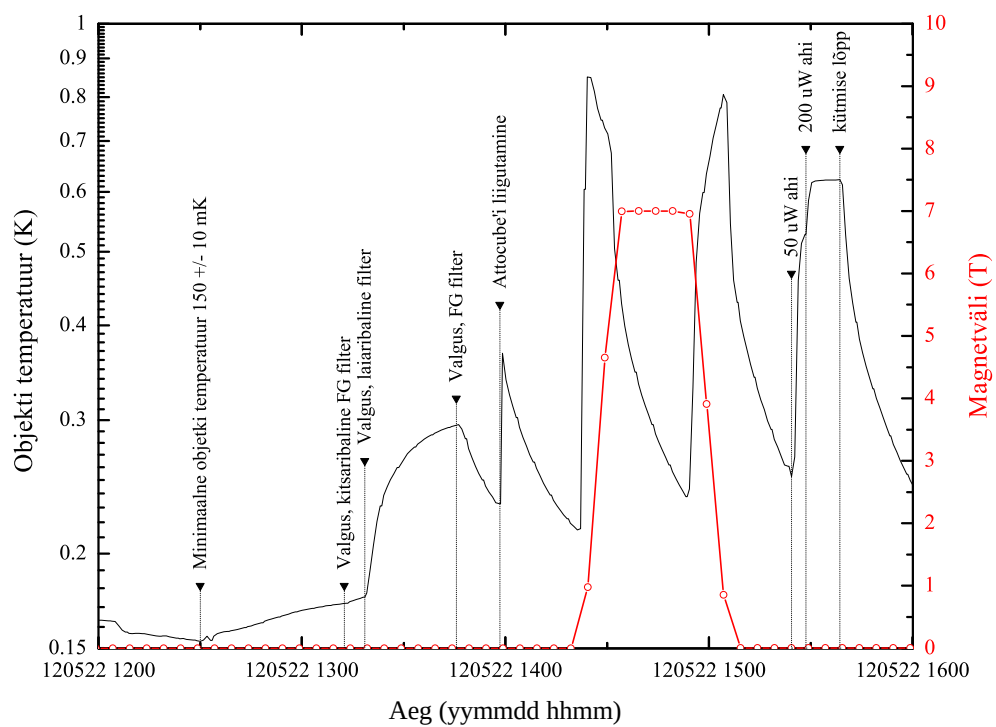
Joonis 3.7: Attocube samm-mootori liigutamisest tingitud temperatuurimuutus. Horisontaalne telg on aeg (sekundites).

meetoditel soojäühenduse parandamine alandaks ka objektikambri baastemperatuuri.

3.2.5 Jahutamine magnetväljas

Magnetvälja mõjude uurimiseks tekitati ülijuhtmagneti abil 7T magnetväli. Ilmnes, et ülijuhtmagnetisse voolu sisse viimisel soojeneb objektikamber (joonis 3.8). Kuna magnetisse voolu siseseviimine soojendab objektikambrit, siis see võib olla ka põhjuseks, miks EPR katseid on keeruline millikelvini temperatuuridel teha, sest EPR katsetes muudetakse magnetvälja mõõtmise ajal.

Jooniselt 3.8 on näha, et pärast voolu siseseviimist objekti temperatuur uuesti langeb, mis tähendab seda, et pärast magnetvälja siseseviimist on võimalik objekti temperatuuri reguleerida.

Joonis 3.8: Magnetväli ja objektikambri temperatuur erinevatel sündmustel.

Kokkuvõte

Selle töö peamiseks eesmärgiks oli teraherts spektroskoopia mõõtetemperatuuri laiendamine millikelvini (10mK kuni 1K) temperatuuridele. Töö käigus konstrueeriti lahustuskrüostaadile mõõteaparatuur nimetusega milliK-TeslaFIR. Kõigepealt tehti lahustuskrüostaadiga jahutamine ilma konstrueeritud süsteemita termomeetrite kalibreerimiseks, mis õnnestus edukalt ning mille käigus saavutati lahustuskambris temperatuur $\sim 10\text{mK}$.

Kalibreeritud termomeetritega tehti konstrueeritud milliK-TeslaFIR süsteemiga jahutamine, millest saab teha järgmised järeldused:

1. Kasutatud FGKodak filter on sobilik madalpääsfilter millikelvini temperatuuride jaoks lõigates ära sagedused, mis on kõrgemal kui 1THz. Kodak2BPKodak filtriga soojenes objekt aga mitte lahustuskamber.
2. Attocube pööraja potentsiomeetril on tugev takistuse temperatuurisõltuvus. Selleks, et objekti asendit täpselt määrata on vajalik Lock-In detekteerimisega mõõta pinget liikaval kontaktil rakendades potentsiomeetri otsale tuntud pinget.
3. Magnetvälja muutmine soojendab objektikambrit lühiajaliselt. Selleks, et vähendada muutuva magnetvälja mõju objektikambri temperatuurile asetatakse külma sõrme ja objektikambri ühendusflantsi vahele indium metall, mis parandab termilist kontakti külma sõrme ja objektikambri vahel.
4. Baastemperatuur objektikambris on $\sim 150\text{mK}$, mis on sobilik soovitud mõõtmisteks, aga baastemperatuuri saab alandada termilise ühendusega nagu kirjeldatud eelmises punktis.
5. Spektrite mõõtmiseks tuleb ^3He krüostaat ümber ehitada. Ajutiselt saab mõõtmisteks ühendada bolomeetri termiliselt lahustuskrüostaadi destillaatoriga, pikemas perspektiivis tuleb pikendada ^3He pumpamisliini, et see läbiks 4K ala enne 1,6K termilist ühendust 1K poti külge.

Töö teiseks eesmärgiks oli mõõta ainete IPA-CuCl_3 ning $\text{IPA-Cu}(\text{Cl}_{0,95}\text{Br}_{0,05})_3$ optilist läbilaskvust ja neeldumist spektromeetris TeslaFIR enne milliK-TeslaFIR

süsteemiga mõõtmist. IPA-CuCl₃ ning IPA-Cu(Cl_{0,95}Br_{0,05})₃ mõõtmistest TeslaFIR spektromeetriga saadi teada, et IPA-Cu(Cl_{0,95}Br_{0,05})₃ spektrijooned on laiemad, mis tuleneb korrapäratusest antud aines. Kuna temperatuur ei olnud piisavalt madal (TeslaFIR mõõtmistel oli $T = 3, 5\text{K}$), siis Bose-Einsteini kondensaadi uurimiseks on vaja mõõta milliK-TeslaFIR süsteemiga.

Summary

Integer spin particles obey Bose-Einstein statistics and at lower temperatures they condense into a single quantum state. This state is called Bose-Einstein condensate (BEC).

Magnetic field splits the triplet state $S = 1$ and at the critical magnetic field B_{c1} , the $S_z = -1$ state will become the ground state and BEC of magnons can be observed. If the critical magnetic field B_{c1} is low, the BEC phase transition temperature becomes low as well. In experimentally obtainable magnetic fields, for instance 12 T, the phase transition temperature is below 1 K. One possible method to probe BEC of magnons is terahertz spectroscopy at millikelvin temperatures and in high magnetic fields. A possible candidate material in which BEC of magnons occur is IPA-CuCl₃.

In a system of bosons with disorder a new state called Bose glass emerges. By using chemical substitution of Cl for Br one can introduce such randomness to IPA-CuCl₃. In this thesis IPA-Cu(Cl_{0.95}Br_{0.05})₃ is used.

The aim of this thesis is firstly to extend the capabilities of terahertz spectroscopy to millikelvin temperatures and secondly to do preliminary studies on IPA-CuCl₃ and IPA-Cu(Cl_{0.95}Br_{0.05})₃ using another measurement apparatus called TeslaFIR where sample $T > 3$ K.

From the optical transmittance measurements of IPA-CuCl₃ and IPA-Cu(Cl_{0.95}Br_{0.05})₃ using TeslaFIR spectrometer it was observed that the spectral linewidths were broader in IPA-Cu(Cl_{0.95}Br_{0.05})₃ due to randomness. Since the temperature was not low enough (for TeslaFIR measurements $T = 3.5$ K), Bose-Einstein condensate could not be observed.

The Oxford Instruments dilution cryostat TLE200 in NICPB was modified by constructing a new sample cell; ³He cryostat for bolometric detection; a system of light pipes, which guides light from spectrometer SPS200 to sample cell, and optical low pass filters, which cut off unwanted high frequency infrared radiation from the Hg-light source of the spectrometer and the room temperature radiation. Two measurements were made with dilution cryostat: one with the dilution cryostat only to calibrate the thermometers, which are going to be used in the experiments and one with a modified cryostat to observe the working processes of all the constructed

components.

During the thermometer calibration run, base temperature of 10mK was obtained at the mixing chamber. In the second run with modified cryostat, a base temperature of 150mK was obtained at the sample chamber which is the desired result. Following conclusions can be made from the second run:

1. FGKodak filter used as a low bandpass filter is appropriate for our measurements, cutting off frequencies over 1THz. With Kodak2BPKodak filter the temperature of the sample chamber increased.
2. Attocube rotator potentiometer used for measuring the angular position of the rotatar has strong temperature dependence. In order to accurately measure the position of the rotator, Lock-In detection should be used to measure the voltage on the moving contact by applying reference voltage to the potentiometer.
3. Magnetic field sweeps warm up the sample chamber for a short period of time. In order to decrease the effect of changing magnetic field, an indium metal is installed between the cold finger and the sample chamber flange to increase thermal contact and which would also lower the base temperature of the sample chamber.
4. The ^3He did not condense because of insufficient cooling power of the thermal link to 1K pot. To measure the spectra, ^3He cryostat must be reconstructed. Temporarily, the bolometer can be linked thermally to the still, which is at 0.7K. In the long run the pumping line between the absorber and the ^3He pot should be changed so that it goes through the 4K area, where gas is pre-cooled, before reaching the thermal link to the 1K pot.

Kirjandus

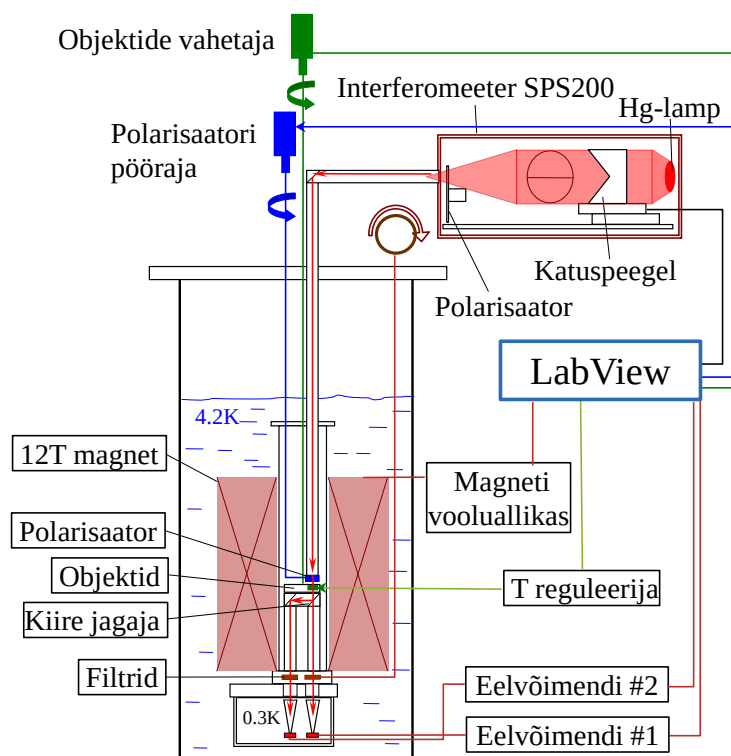
- [1] F. London. The-phenomenon of liquid helium and the Bose-Einstein degeneracy. *Nature*, 141:643–644, 1938.
- [2] J. Bardeen, L. N. Cooper, and J. R. Schrieffer. Theory of superconductivity. *Phys. Rev.*, 108:1175–1204, Dec 1957.
- [3] Roahn Wynar, R. S. Freeland, D. J. Han, C. Ryu, and D. J. Heinzen. Molecules in a Bose-Einstein condensate. *Science*, 287(5455):1016–1019, 2000.
- [4] Thierry Giamarch, Christian Rüegg, and Oleg Tchernyshyov. Bose-Einstein condensation in magnetic insulators. *Nature Physics*, 4:198 – 204, 2008.
- [5] M Hagiwara, T Kashiwagi, H Yashiro, T Umeno, T Ito, and T Sano. Development of an ultra-low temperature multi-frequency ESR apparatus. *Journal of Physics: Conference Series*, 150(1):012015, 2009.
- [6] T. Sakon, K. Koyama, and M. Motokawa. Electron spin resonance experiments at ultralow temperatures by means of a dilution refrigerator. *Review of Scientific Instruments*, 73(3):1242–1246, 2002.
- [7] Robin Nicholas. Virtual laboratory: Fourier spectrometer. <http://www-rjn.physics.ox.ac.uk/vl/fourier.html>, 2007.
- [8] A. Zheludev, V. O. Garlea, T. Masuda, H. Manaka, L.-P. Regnault, E. Ressouche, B. Grenier, J.-H. Chung, Y. Qiu, K. Habicht, K. Kiefer, and M. Boehm. Dynamics of quantum spin liquid and spin solid phases in IPA-CuCl₃ under an applied magnetic field studied with neutron scattering. *Phys. Rev. B*, 76:054450, Aug 2007.
- [9] H Tsujii, Y H Kim, Y Yoshida, Y Takano, T P Murphy, K Kanada, TŠaito, A Oosawa, and T Goto. Magnetic phase diagram of the $S = 1/2$ antiferromagnetic ladder (CH₃)₂CHNH₃CuCl₃. *Journal of Physics: Conference Series*, 150(4):042217, 2009.

- [10] Tao Hong, A. Zheludev, H. Manaka, and L.-P. Regnault. Evidence of a magnetic bose glass in $(\text{CH}_3)_2\text{CHNH}_3\text{Cu}(\text{Cl}_{0.95}\text{Br}_{0.05})_3$ from neutron diffraction. *Phys. Rev. B*, 81:060410, Feb 2010.
- [11] Robert M. White. *Quantum Theory of Magnetism*. Springer-Verlag, 2007.
- [12] N. Johannsen, A. Vasiliev, A. Oosawa, H. Tanaka, and T. Lorenz. Magnetoelastic coupling in the spin-dimer system TlCuCl_3 . *Phys. Rev. Lett.*, 95:017205, Jun 2005.
- [13] Jesko Sirker, Alexander Weiße, and Oleg P. Sushkov. The field-induced magnetic ordering transition in TlCuCl_3 . *Journal of the Physical Society of Japan*, 74S(Supplement):129–134, 2005.
- [14] V. O. Garlea, A. Zheludev, T. Masuda, H. Manaka, L.-P. Regnault, E. Ressouche, B. Grenier, J.-H. Chung, Y. Qiu, K. Habicht, K. Kiefer, and M. Boehm. Excitations from a Bose-Einstein condensate of magnons in coupled spin ladders. *Phys. Rev. Lett.*, 98:167202, Apr 2007.
- [15] Hirotaka Manaka, Isao Yamada, and Kentaro Yamaguchi. Ferromagnetic-dominant alternating heisenberg chains with ferromagnetic and antiferromagnetic interactions formed in $(\text{CH}_3)_2\text{CHNH}_3\text{CuCl}_3$. *Journal of the Physical Society of Japan*, 66(3):564–567, 1997.
- [16] Matthew P. A. Fisher, Peter B. Weichman, G. Grinstein, and Daniel S. Fisher. Boson localization and the superfluid-insulator transition. *Phys. Rev. B*, 40:546–570, Jul 1989.
- [17] T. Giamarchi and H. J. Schulz. Anderson localization and interactions in one-dimensional metals. *Phys. Rev. B*, 37:325–340, Jan 1988.
- [18] H. Manaka, A. V. Kolomiets, and T. Goto. Disordered states in $\text{IPA-Cu}(\text{Cl}_x\text{Br}_{1-x})_3$ induced by bond randomness. *Phys. Rev. Lett.*, 101:077204, Aug 2008.
- [19] D.H. Martin and E. Puplett. Polarised interferometric spectrometry for the millimetre and submillimetre spectrum. *Infrared Physics*, 10(2):105 – 109, 1970.
- [20] John Chamberlain, G. W. Chantry, and N. W. B. Stone. *The principles of interferometric spectroscopy / John Chamberlain; completed, collated, and edited by G. W. Chantry and N. W. B. Stone*. Wiley, Chichester [Eng.]; New York:, 1979.

- [21] M.F. Kimmitt, J.E. Walsh, C.L. Platt, K. Miller, and M.R.F. Jensen. Infrared output from a compact high pressure arc source. *Infrared Physics & Technology*, 37(4):471 – 477, 1996.
- [22] Frank Pobell. *Matter and Methods at Low Temperatures*. Springer-Verlag, 1991.
- [23] Guglielmo Ventura and Lara Risegari. *The art of cryogenics: low-temperature experimental techniques*. Elsevier, Burlington, MA, 2008.
- [24] Neil W. Ashcroft and N. David Mermin. *Solid State Physics*. Brooks/Cole, 1976.
- [25] H. London, G. R. Clarke, and Eric Mendoza. Osmotic pressure of He^3 in liquid He^4 , with proposals for a refrigerator to work below 1°K . *Phys. Rev.*, 128:1992–2005, Dec 1962.
- [26] R. W. Shaw, D. E. Mapother, and D. C. Hopkins. Critical fields of superconducting tin, indium, and tantalum. *Phys. Rev.*, 120:88–91, Oct 1960.

Lisa A

TeslaFIR

Joonis A.1: TeslaFIR süsteemi üldine skeem.